د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلې لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ ونېلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوال سره خوندي دي

د کتاب نوم ———— د تحقيق په رڼا کښې

ليکوال ———— مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ———— ۲۰۰۲ء

کتابت ———— محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځای ————

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ———— سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

دخپل مور پلار په نوم
په ګور ئې نور شه
د چا په دُ عاګانو چې زهٔ دَ
دنيا په ښتون يم

میاں وکیل شاہ فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	لیکې	مخ
١ -	د تحقیق په رڼا کښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	٦
٢ -	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	٢٣
٣ -	د سعید خټک یو شعر	٣٦
٤ -	صدیق څوک دے	٤٦
٥ -	ابراهیم څوک دے	٦٥
٦ -	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار	٨٠
٧ -	پښتو کښې رو جبے منظوم طبّي لغت	٩٦
٨ -	خوشحال خان خټک او حکمت	١١٢
٩ -	فقیر جمیل بېگ (جمال خان رح) د شاعر په حیث	١٢٨
١٠	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیّت	١٤٧
١١ -	پښتو نثري ادب	١٦٠

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تأثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادب یوه کوچنۍ شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کې کوچنۍ لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په موږو موږو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې دیو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارې او ستوانځون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځاے نه وړومبے ګام اخستے وي په پس نه هم په هغه ځاے ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق ددې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه نیوے شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي د تحقیق دلارې خنډونه د زړه نه باسلي، د حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په ورین تندي وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د ګران والي سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ښيي يو تکنيکي عمل هم دے د تحقيق کار هله کټور ثابتيږي
ښيي چې دا عمل ددې د پاره د جوړولارو په رڼا کښې سرته
ورسولے شي ځکه چې د تحقيق اډانه په کوټلي دليلونو،
قلمي مسودو، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د څېړنې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
ددې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې شکتې
را منځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي کېدلے کېدے د تحقيق سره هميشه نوې مسئلې
راپيدا کيږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره ديوې رابطې کار ورکوي
ډېره اهم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو ډېر خيال کوو نو
نه بغير وکړے شي نو دا رنګ نور او محققينو ته ددغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته بيخي او نه رسي او په نتيجه کښې دغه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زمونږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سوارهٔ
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړے دے
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زمونږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پشتيبانۍ او د لاس امداد
نه بغير په يو اڅي سر او ښه په نېک نيتۍ د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. بې شمېره ورک قلمي نسخې
یې مدون کړي او د پښتو د ادبي تاریخ کې تیاره گوټونه یې رڼا
کړي دي. خو که موږ اوزیات د غه ټول تحقیقي کاوشونه د تحقیق
د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سیسماتیو په کڅاره ډېره په
کرانه پوره نه خیژي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقیق معیار سره
سمون نه خوري او په دغې لحاظ زموږ د پاره ډېره کړه تړل
لوکوټي ګرانه پرېوزي -

زموږ په تحقیقي ادب کې د داسې غیر معیاري تحقیق گڼ
شالونه بیا مونده شي - زه دلته د دغې شالونو دیو په یو
ذکر په ځای د دغې په حقله دا مجموعي تاثر وړاندې کوم چې
په دغې تحقیقي کاوشونو کې ځینې خود وړاندې نه د یوې
ټاکلي شوې مفروضې په بنیاد په هره طریقه بنه په منلو به
بندې او مخوانیو نظریو رد مقصد وي په تحقیق کې دا روڼه
دغې کار د بنیادي اصولو په ضد گڼلې کېږي ځکه چې تحقیق
د نیستو نو تېرې نه مني - د تحقیق په لاره د دې و نظریو رد
تخه شجر ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نېک نیتې بنیادي
غوښتنه ده - د غه تردیدي نکتې که چرې د تحقیقي سفر
په دوران کې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقیق د
یو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنیاد کوځي نو د ځه مصلحت
کوشش له مخه د هغې نه ډېره د بنیادي اصولو نه خلاف خبره ده -
په تحقیق کې دستاویزي ثبوت د اهمیت وړ وي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - که څه هم د انصاف په نظر ووکتے شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغو بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجولې شي نو په دغې پیمانه به زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیرمعیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځای ده څکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره څو اصول منضبط کړې شوي دي هغه ډېره کلک او زور اوړونکي دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قبلولو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه برخه یې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیاد کار ورکوي نو که چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم دغه بنیاد او ګڼلې شي نو د تحقیق پرې معیاري کیږي هم او مستند کیدے پرې هم شي خو زموږ په تحقیقي ادب کښې یکار راوستے روایتونه نه سندلري او نه تسلسل او د غې روښې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیرمعیاري کړې ده - د ډیرو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې لیکلې شوې مقدمې د دغې رنګ مثالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د وختیو اهم ضرورت دے-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو د تحقیقي ادب دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، د مونږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو دپاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے او دغې اهم کار دپاره، دداسې ځلمو ضرورت دے چې هغوي په یوه لېونۍ جذبه تحقیق د ځېل ژوند مشن اوګڼي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او دغې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کسوټه پوره کېدو په بنیاد هرڅائې او هرچا ته قبول وي او د هغې په نتیجو ځېل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پېدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ ځلمو څخه یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې وئیلي دي چې تحقیق دپاره، "د زړه زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخېږه ځلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو اندازه لګي چې د زړه زور ئې هم ښه زیات دے او هغه د غه توانائي د تحقیق غوندې د زړه ستړي کار ته په کوم لېونۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموري سبب اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د ځېل کول د نورو لیکوالو په شان ئې په یو وخت د ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شپاړسو بېړو پېښې نه دي ايښي او په يوه خله د تحقيق،
تنقيد شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې يې کي نه
وهي سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقيق ميدان
خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې
صنف کښې يې خپلې هلې ځلې جارې ساتلې دي د خپل دغې ذهني
استقامت په ډاډ يې په کال ۱۹۹۷ کښې د مياں حمد الله فقيرخېل
ديوان چې د ژوند زمانه يې ۱۲۱۰ هـ نه ۱۲۹۳ هـ تر منځه اټکله
کړې ده مدون کړو او د تحقيق په اصولو يوه د خپلې يوې
درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د مياں وکيل شاه د مقدمه
که يو پله د مياں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنيادي معلومات
فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پښتو هم رڼا
غورزه وي چې د پښتونکو د پاره ډېر زيات تاريخي ارزښت
لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر
امکاني پورجلونو ته رسېدلي دي او بيا په هغې کښې د هر علم
او فن دومره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې
شوې دي چې په مجموعي توګه په يو علم او فن دره پوره کار
ممکن شوے نه دے - د علم و فن د دغې خورو ورو دائرو له مخه،
تخصيص د نن صبا د وختونو يو بنيادي ضرورت دے يو هغه خلق
يو روغ علم، يا په مجموعي توګه ټول فن ته ځ لاندې وتو په ځاے
د کار د پاره د هغې يوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړې هلې ځلې جاري ساتي. میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښه پوهېږي، نو ځکه هغه د تحقیق او تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولۍ کښې د خپل جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۴ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میاں ګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او پرسېرنې خصوصي، ذېلي څانګه (SUB BRANCH) خوښه کړې ده. د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغه یو داسې څېړنه ده چې د هغې په لوستونکو کښې شپږ مضمونو نه د سعید ختک یو شعر، صدیق څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیرجمیل بېګ د شاعر په حېث، خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې منظوم طبّي لغت هم د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي څانګې سره تعلق لري. میاں وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته ګڼم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو د یو درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خپل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولۍ په یوه لویه جذبه د خپل قام د پیا ور وشلانو د تعارف او د هغوی د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي.

ښکاره دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څېړه ډېره د پاملرنې د لوستونکو مخې ته راغلې وے، ځکه چې هغه د دې کتابت

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو راکړې وه څو ځله په دې دوران کښې د خپلې پوهې او بډ دې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وُوم او په منځ منځ کښې د یک لوست څخه نور هنګامي کارونه هم داسې اګېدهٔ څوځکه ددې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه تحقیقي څخه زما دیک اخستو څخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوځې او حساس طبیعت باوجود — تر ډېره اوږد دې موده پورې سا راښکله او په یو برخوردارانه احترام یې بنهٔ په زغم زما یک ته انتظار اوکړو — سره د ډېره هسیارتیا زهٔ نهٔ شم وېلے چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه ددې ډېره زور او په خوارۍ ښکلي علمي او تحقیقي کاوش د پېښ ند کښې او د هغهٔ د ډېره اوږد انتظار څخه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره وېلے شم چې زما دا نیمګړے شان یک به د تحقیق په ډګر د هغهٔ د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړهٔ ستړې مزل یو بې پسلوه منشه ضرور او منلے شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته راکړې شوې ده په دې کښې ترډې وخته لس تحقیقي یکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو یکونونه پرته لکه چې وړاندې ذکر اوشو شپږ مضمونونه

د فقیرخیل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د آثارونو د
پېژندنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ
دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو
مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د لیکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه
په حقله ښهٔ په ډاډ وېلے شو چې هغه د خپل کول په تحقیق
کارانو کښې یو داسې خواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي
هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته
په ډېر ښو انځون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو
په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښهٔ په ښو دلیلونو او د
دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي
چې د هغې په ملو کښې تر هغې هیڅ څهٔ باک نهٔ ښکاري تر څو
چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو ښو دلیلونو او
په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نهٔ وي -

د تحقیق په دنیا کښې راغونډ کړي شوي کم او زیات تل
لیکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او
په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه
هیڅ څه لیک نهٔ دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر
دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوموړي
شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر -
صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو بیے

منظوم طبي لغت د وکيل شاه داسې تحقيقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناوياته انکشافاتو په وجه د تحقيق په ډګر يو تاريخي ارزښت لري -

انکشاف: د نوو تحقيقي مفروضو پېشکش، د هغې بيا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقيق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتيجه زما په خيال د تحقيقي کار بنيادي هدفونه دي - د وکيل شاه دا کوشش وي چې هغه د خپل تحقيق دپاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقيق په بنياد د پخوانۍ ادب تيار کتونه روښانه کړي او د کلاسيکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقيقي کار په باب له نوې نکتې رامنځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شنخوونه نه دي وهلې بلکه بنه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقيق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پېښکي بل کړي په دې لړکښې هغه د ګمنو زړو شاعرانو په حقله شوي تحقيق ته به خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

د کريم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې يک په دې انکشاف اواله دے چې د کريم داد ابن انځون دروزن د واصلتا تحقق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نوميږي د چا په حقله ډېر نوي تحقيق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي ـ زموږ ځلمي محقق د ذکرشوي الفنانې د یوې خطي نسخې په بنیاد ستاپښلې شارح په ورومبي ځل د مجهولیت د تیرو نه په زابهرکوولو د اخون درویزه د اولاد ځنې ثابت کړے دے ـ

"دسعید ختک یوشعر" د سرخط لاندې په خپل یک کښې وکیل شاه د پښتو د ستر وتحقیق کار انو همیش خلیل او صدیق الله رښتین دهغه د یو شعرنه اخذ کړي دا نتیجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه دهغه د زامنو ذکر دے نبغ په نیغه په ردکوولو د قرائنونه دا ثابته کړې ده چې سعید ختک ددې شعر

خان کۀ اطلس دا شعارو اودلي دي
ددپو دړو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دویمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے ـ

دوکیل شاه په خیال دخان نه مراد دکه چې ښکاره ده خوشحال خان ختک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان یاد کړے دے خو په دویمه مصرعه کښې دهغه زامنو ته اشاره نۀ ده بلکه دا دهغه ددې وروڼه میان جمیل بیګ، شمشیرخان او میر بازخان یادکړي شوي دي ـ د میان جمیل بیګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان ختک د دوه نورو وروڼو د ادبي حیثیت په حقله څۀ دستاویزي ثبوت مخې ته نۀ دے راغلے خو زموږ دزلمي محقق قیاس دهغه ددلیلونو په رڼا کښې د یقین بریدته ورنزدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه ډېرې نظرېې په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او د هغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورونو شمشیر خان او میر باز خان د شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت دوه جدا جدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق د دغې دواړو خوانو نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دواړو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه، د وختونو په تېرو کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د هغوي په حقله څېړونکو کښې د یو بل نه متضاد رائے وړاندې کړې ده او په دوی کښې یو هم د څه کوټلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے ځائیني او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي ویلي وکیل شاه ورومبے محقق دے چې د ډېر په شواهدو او د خپل قام د دغې دواړو شاعرانو د موندې د لټون په یوه جذباتي هڅه د هغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مدد که هغه ورته هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه ده وائي یوه کوټلې رائے قائمه کړې ده او د بنه پخو دلیلونو په بنیاد یې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حبیب احمد میاں جمید بیګ زامن دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ژبې منظوم طبّي لُغت د سرخط لاندې یې په کښې دا انکشاف شوې دې چې د هغه په لاس را غلې د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې وړومبې منظوم طبّي لُغت دې او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخیل تصنیف کړې دې څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخیل زوځوې دې -

نوم ورکې شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خیل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اوډیګرام نومې کلي اوسید و نکې وُ ذکر ونډ او کار په حقله یو ډېر معلوماتي مضمون دې، په څپل دې یک کښې میاں وکیل شاه، دا انکشاف کړې دې چې میاں محمد سعید ابک خیل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دې چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو دَ د لټون دَ جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کښې را غلي چې د کوم وړیکونو ذکر او شو په دغې هر یو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوې دې او څه داسې نظریه مسئله او نکته راوړاندې کړې شوې ده چې په هغې دَ مزید تحقیق امکانات شته دې - په کتاب کښې ځنې داسې لیکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه لیکونو کښې دَ پښتو نثري ادب دَ موضوع په اعتبار یو معلوماتي لیک دې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدريسي دي . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصيل او د خوشحال خان خټک نه پس د جديد دور د نثر په ذکر به دا ليک نور هم وقيع شوې وُ -

په تحقيق کښې د ماخذ اهميت د ناې مضمون کښې د تحقيق د فن ديو بنيادي توکي په حقله په دغې موضوع ليکلي شوي کتابونه د ډېرې معلوماتي خبرې راټولې کړې شوي دي ددې ليک نه اندازه لګي چې وکيل شاه د تحقيق د فني غوښتنو څخې پخپله هم ښه خبر دے او غواړي چې د تحقيق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي -

خوشحال خان خټک او حکمت او فقير جميل بېګ" د شاعر په حېثيت د تحقيق د رنګ سره د موضوعاتي اندازېکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو سترو ستورو د کار په خصوصي ارخونو ډېر اهم او بنيادي معلومات وړاندې شوي دي ، د مياں جميل بېګ" په حقله ليکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې ډېر غوره پياتي شوي شخصيت په ادبي ارخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بيا موندے شي -

اوس يو څو خبرې د دې تحقيقي ليکونو د ژبې په حقله او بيا به د هغې په رڼا کښې د وکيل شاه د بيان د اسلوب د قدروړو لو کوشش کوُوم د تحقيقي ليکونو د پاره د بيان اسانه ، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

اړو پېچ نه عاري صفا ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه رنګیني او نه شاعرانه صنعتونو نه پاتنه داره وي ځکه چې داسې د ژبې نو معنویت او صنعت ګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والے پیدا کوي او اهداف یې ګډوډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکو نه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځائے تحقیق ته پام ملرنه شوې وي په تحقیق کښې د ښې تیقن بنیادي اهمیت ضرور لري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې یقیني تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګرے نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق که هر څو یو زړه ستړے او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش د پاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې ټول د پاره لاندې کولو د پاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیر ټول د لیے دے، د تحقیق کړ کیچنه لار هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون ټول تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري - او د دې د پاره چې هغه کوم یک ډول ټول کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نوره هم صفا او ساده شي - زمونږ د دې محقق د یک بنیادي تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه د یوې خبرې په تکرار او د یو ټکي د متن او د فاتو په پر له پسې راوستلو دا کوشش کوي چې د خپل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړهٔ او ذهن ته پرېباسي، کله ناکله د هغهٔ د یک په تکراري اسلوب د ټکو په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي - د تحقیق په دنیا کښې د را غلي یکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده - د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد ئې مثبت دے - وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، خپله نظریه او نکته ښهٔ په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې او مسئلې په سلسله کښې د تر لاسه شوې معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي یک په ختمېدو په د غې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي - د دې هر څه په دنیا کښې زهٔ ښهٔ په داډ وېلے شم چې میان وکیل شاه فقیرخېل د دوران وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے -

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه شیخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د کریم داد الف نامه

او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوی لوی عالمان شاعران محققین مورخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه مونډلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یو لسمه او دولسمه صدی هجري پورې پاندې محیط دے په دغه دویم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغهٔ د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښو او بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب وليکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پېښه شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او د دې کتاب په رد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب وليکلو او د غه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام او مونډلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه مونږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو
او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت
لاربښودنه يې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په
دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې
د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لوی علمیت او حیثیت
درلو په ۹۶۵ هـ کښې زیږیدلی وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات
یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند
هم وو په ۱۰۷۲ هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې
مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو ددۀ ډېر تصنیفات دي
چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې يې
"الف نامه" زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه
لیکلې د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم
هم الف نامې لیکلې خو ددې نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنیاد
ایښودے دے چې په هغې کښې دارزاني - مرزا انصاري - علی محمد
مخلص - دولت لواڼي غوندې لوې لوې شاعران شامل دي -
اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې دا یې د مخزن سره یو ځائے
کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او
محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې
او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه " په صفحه نمبر ۱۸۲ باندې
لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په يو بيت يا بېتونو كښي تشريح كوي د حروفو دغه ډول اسرار و ته توجه لرل په ځينو مذهبي او عرفاني لاروكښي يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه مونږ د ملنګ د کوي يمداد د الفنامه د بېلو بېلو توريو حروفو د يو يو شعر نمونه وړاندې کوو . لکه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
ددې دوارو معنیٰ هيمه

ب وجود ظاهر په بې شه
عين هغه عکس هوئے شه

ت توحيد دې ته ګوره
چې جلوه کا نور د نوره

ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غير ثبوت د لات دے

دغه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي کلام ليکلے شوے دے د کوي يمداد د الفنامې شرح ليکلې شوې ده چې د رهو کسانو ليکلې يوه شرح د حاجي عبد الله رح قصوري "کلمات الوافيات" ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي رح "مفتاح الدقائق" ده او درېمه شرح د عثمان ده ددې دريمې شرح په باره کښي د افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صيب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې ټې ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې شرح په پیل کښې د کریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د الف نامه شرح راغلې او تر الف نامه روستو ئې د مخزن ځنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه کښې د کریمداد الفنامه د "ن" تر پښتې پورې راغلې ده او نوره برخه ئې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح په پارسۍ ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې د عثمان نوم راغلی او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړی خو باورې پرې نه یم -

او بیا ورپسې دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هیواد مل صیب لیکي -

موږ ته د کریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته او په پای کښې راغلي دي -

" الهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د شارې په توګه معرفي کړے دے خو باورې پرې نه یم -

او بیا ئې ددې عثمان باره کښې د ځېلد بل یو کتاب چې د کوئې مخکښې راغلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاوونه" په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تهونکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۲ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې د
شرح شارح په غالب ګمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې را غلي "الهٰی تو حافظی محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن د دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا خو وو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان یې لیکلې متعلق د ګران زلمي
هېوادمل صېب لیکنه او تحقیق. د محترم هېوادمل صېب د دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل وکړم
وکړے شي چې زما د غه لیکو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح "په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېوادمل صېب لیدلې کتلې ده دا به د ګران هېوادمل صېب د پاره د
خوشحالۍ باعث او ګرځي چې دلته زه دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نه ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې زما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېوادمل صېب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نه لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب "مغز" پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پرې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښهٔ ډاډ سره وښيلې شو چې دا دي شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صېب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې واقعي عثمان دا دي شرح شارح دے دا دي مقدمې نه به د لته کښې هغه اقتباس را وړو او ليکلو په کوم کښې چې دوي يعنې حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څهٔ اسباب دي چې دا شرح او ليکلې شوه دوي ليکي -

سيد على ترمذى قدس الله سره العزيز باخون حاجى البدعت و يقيم السنت عارف بالله درويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه و از ين باعلم ربانى شهباز لا مكان نيے محقيق اخون كريمداد عليه الرحمته رسيده است او به نور عالم وحدت معنى سيى حرف را برز بان افغانى بيان كرده و آن معنى ہما حقائق و معارف الاہى بودند و آن حقائق و معارف الہى روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معانى افتاد كه معنى آن سيى حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يك سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است كه بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند براى آنكه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل كند و آن انسان واصل حق پوشيده است بحكم اين حديث قدوسى اوليائى تحت قبائى لا يعرفهم غيرى پس تصنيف شد اين شرح كه پوشيده نيست پس بدست هر كسے كه اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به كرامت مرات و انچه در ان شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس دکوم نه چې معلوم شوچې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې "د الهی تو
حافظی محفوظ ... عثمان" کوم الفاظ ليکلي او ګوران هم د مل صيب دَ
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي او س نو د پس د
واضحه شوه چې نهٔ يواځې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکر
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح ليکلي - سکه چې څنګښې وئيلي شوي دي چې دکويمداد دَ
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافيات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم ايښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد اين شرح را شرح واصلة الحق باميدانکه
حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند اين کتاب او عمل کند اين کتاب را به
سبب اين کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همين دارد رسيدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همين
معنی است که محو شدن شده است

ددې اقتباس نه معلومه شوه چې ددې شرح نوم "واصلة الحق"
دے ددې نه پس په دې مقدمه کښې ددې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح آن طالب را بحق وصل کند به سبب آنکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از گم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب دیکلو دادے چې په دې د خدائے پاک پېژندنه او د حق دنیا وه او داهر څه د دې دپاره د عمل او د حق د پېژندلو او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبانو ته دا شرح اورسي او نورو خلقو ته دې هم د فائدې او د عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هېوادمل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلېږي هغه به دلته راوړم چې هغه دارنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپای دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از او راضی شود و بدیدار خود مشرف کند.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائے په ځائے هغه حصې او لیکلې د کومې نه چې نورے معلومات مونږ: ته تر لاسه کیږي او کبدے شي چې په دې مقدمه کښې نورې هم څه داسې وې نو تر کومه چې ما دا او کتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خیالات لیک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کیږي چې د بسم الله الرحمٰن الرحیم نه پس لیکي ۔

ای طالبه الف یو کوره له فیمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن ووجود صفات حق را ثابت کن پس ازاں وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ......

د غه شان د دې شرح په پای هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هیواد مل صیب په خپلو کتابونو چې ذکر یې په دې مضمون کښې راغلے لیکلي نو د لته د غه آخرینې اقتباس لیکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمیدو د لوئے خدائے شکر ادا کړي ۔

الحمد الله علی اتمام حمداً دایماً بدوام الله تعالی والصلوٰة علی نبی محمد سید العالمین صلوٰة مُسْتَمِرَّةً باستمرار الله تعالی الٰهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشی را از دین غیر حق در هر دو سرائے بحرمت نبی محمد سید الکل مع الکل صلی الله علیه وسلم بعد ومعلوم الله تعالی ومعدود الله تعالی و

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب
با ختتام رسید تمام شد ۔

(۱) اقتباس ما دلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل
صیب کوم اقتباس د توشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو
کښې څهٔ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "تو حافظ محفوظ کن عثمان
ترا از دیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "ډُ ترا" په
ځائے "عشق را از دیدن" د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي
او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے ۔
دغه شان د کتاب "لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې
بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب با ختتام رسید لیکلے شوے چې بیا ئے
او ورځ ترې معلومېږي خو کال ئې نه دے لیکلے۔

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف
نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي
نو د عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمن الرحیم نه شروع کېږي
چې د دغې سرنامه دا رنګه ده ۔

بسم الله الرحمن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلهٔ عالیه قادری بر مجاهدات شاقه
انحضرت نگاه کن و برکات ان حضرت که بمنزلهٔ آ بحیاتند کوشش
دل را پیوسته دار که انحضرت چه میفرمائید۔
اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نبی بودند تقریب حق

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مرترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس ازان اعتزاز کن ازانکه هرکه عبادت خدائ عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بودکه سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښي نور معلومات نیشته چي دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخي" او بل یو کتاب " په هند کښي د پښتو ژبي او ادبیاتو د ایجاد او ودي پړاونه" کښي لیکلي چي اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه اولاد کښي دے او بیا دا هم لیکي چي په ټونک کښي د عثمان شرح مالیدلی کتلي او دا شرح د اروا ښاد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښي پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او واٸي چي په دي نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کوم ئي د ارنګه سلاوېږي - د نسخي خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د د غه عبدالحلیم په زامنو کښي دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دي بیان نه معلومېږي چي د عثمان متعلق معلومات نشته چي دے د چا په اولاد کښي دے نوکهٔ موږ دي اضافي عبارت ته غور او کړو نو موږ څهٔ نا څهٔ اندازه لګولے شو چي عثمان د چا په اولاد کښي دے دا خبره هم کول غواړم چي زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ چرې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نوکه چې وائي -

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن ......

نو دا سې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې .ارواښاد عبد الحليم اثر افغاني صېب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پيس بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه يې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعنې قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو دا سې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کوم چې د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا دې په دوسره د کسانو محترم زلمي هېوادمل صېب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله وخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمران خان ټونکي د غه خبره ده کوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس دد ې شرح باره کښې به لږ لیکل وکړو - دا شرح په توره سیاهي په خه نستعلیق کښې ډېره ښکلې لیکلې شوې ده او سره سیاهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کویمداد په محقق سره یاد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سیاهي لیکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سیاهي لیکلې د پانو شمیر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ډبه پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پانو کښې لیک دي -

دد ې ټول بحث خلاصه داده چې کومه شرح سر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په ریاست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې لیدلي کتلي او لا تر اوسه په دې نه ده معلومه شوې نه ده د غه شرح دراقم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري دد ې مقدمې په رڼا کښې موږ دا وښیلے شو چې عثمان دد ې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درویزه بابا په اولاد کښې دے او ګران هیوادمل صیب دورکړی شوي شجرې عثمان بن عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان دد ې شرح نوم "وصلة الحق" اېښودے دے د غه شان دکویمداد الفتاحه د عبدالله قصوري "کلمات الوفیات" د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "وصلة الحق" په نومونو شرح معلومې شوې دا او دد ې شرح متعلق زما تحقیق چې مې د خپلو قدر منو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکې وړاندې کړو چې د محققینو د پاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصل الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کې -

۲- هېواد مل زلمی د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۶ هـ ش -

۳- هېواد مل زلمی په هند کې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه او روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کور فی پښتو ادب ته څومره ورکول کښي د هغه لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښي ډیر لوی لوی شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زیږیدلي په هغې کښي د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا رحمه الله ته ورسیږي اشرف خان هجري، عبدالقادر خان، سکندر خان خټک، صدر خان خټک، ګوهر خان خټک وغیره او د غه شان د خوشحال د ونې ډیر روڼ نه لکه فقیر جمیل بیګ رحمه الله، د هغوی زامن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نور نسا نسي په دغه نږدې زمانه کښي بلکه په دغه زمانه کښي هم په دغه خاندان کښي سعید خټک هم په شاعرۍ کښي طبع ازمائي کړیده او یو ډیر ښه صاحب دیوان شاعر تیر شوې، چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همیش خلیل صیب چاپ کړے دې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق څنې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوې دے، او څنې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائے د یو تفصیلي بحث غواړي که لوئے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوو. د سعید بابا حالات په تیاره کښي پراته دي تر اوسه پورې چا ته هم د دهٔ د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرڅه د قیاس په تله تللي او چې څه هم څهٔ ليکلي شوي هغه سند ګڼلي شوي . حالانکه تحقيق ډېرې پکار دي چې د دغه لوئ شاعر متعلق معلومات را برسېره شي که نور هم څهٔ معلومات نهٔ وي نو پکار ده چې د دهٔ د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقيق) اوشي چې څوک دے . کېني د غه شان به يې څوک د ا فضل خان خټک زوي ياده وي او څوک يې د چا بل چا ځکه چې اکثر زمونږ د څېړنه والو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نهٔ شي نو ا فضل خان خټک خو چرته تلے نهٔ دے زړ به يې د هغه زوې کړي وي پرې سر خوږ کړي چې لا ديوان به يې ګورې د بيل بيل شعر جاڅړه به يې اخلي د تحقيق په تله به يې تلي نو دا سې بنهٔ نهٔ ده چې چا اوې شاعر يا لوئ خاندان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شيدا پادري هيوز و ښيلي چې د ا فضل خان خټک زوې دې نو بس د هغه زوې شو . علي خان چې تر اوسه پورې په لويه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړې او آخر يې د ا فضل خان زوئے ترې جوړ کړې . سعيد خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د ا فضل خان زوې يې کړو . ددې ټولو په ديوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چا پېرچن حالاتو سطابق يې په قياس سره ثابت کړي .

د سعيد بابا په ديوان کښې يو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے .

خان کهٔ اطلس دا شعارو ودلي دي

د ديو دريو رو نې تړوکي هم ښکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ږ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شپې ګنډلي دي

دا شعرونه د دیوان سعید مرتبه همېش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ د په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رائې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې د سرېزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همېش خلیل صېب لیکي -

د غه رنګ یو رباعي کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس يې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همېش خلیل صېب لیکي -

غالباً د دې د ریو رو ښو نه مراد اشرف خان هجري ،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي اګرچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې ورانده
د ریو رو ښو ته حاصل دے هغه چا ته اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر د روند ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صېب او س او س د اپریل مئ ۱۹۹۶ء کښه ۴-۵ میاشتنۍ مجلهٔ "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خوربږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقيق نچوړ داسې بيانه وي

اوس چې د سعدالله رسعيدخان ديوان چاپ شو نو د دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعيدخان روردے په قام خټک او د افضل خان زوے دے. سعيد خان په يو رباعئ کښې وائي -

ﻫ خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونو تو کي هم نښکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونه سعيد خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر ديوانو نه لري -

داخو وو ددغه شعر باره کښې د صديق الله ريښتين صيب څېړنه ددې شعر باره کښې دغه دوو محققينو خپله رائې ورکړي او کېدے شي چې نور هم پرې چا څهٔ ليکل، تحقيق کړے وي او زما د نظر وړاندې نهٔ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقيق شوے نو کهٔ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو د تحقيق نه رويه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوي لکه همېش خليل صيب د خوشحال بابا ذامن اشرف خان هجري. عبد القادر خان خټک ، سکندر خان خټک ياد کړي او ريښتين صيب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان ذامن علي خان- سعيد خان. کاظم خان يادکړي دلته کښې دواړه پوهان ديو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ـ خو څېړندانو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوټه وهي نو ملغرې خو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې نو که زهٔ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره بنهٔ او دقیقه څېړنه اوشي او څهٔ حقیقت مېدان ته راشي زهٔ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل ځان ژوند یا د هغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چا که چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار د نیکهٔ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي قصائد لیکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

ـ چې د پلار د مرګ مې تېرشو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مره د ماموړ
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مر مشر کور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو بوره پته لګي چې خوشحال بابا رح د ځان ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده – چې د پلار د مرګ نه پس تېر شو پوره قرن* ورپسې ترې مصرعه کښې د خپلې مور د مرون نښته بيکي او دغه شان نور مثالونه هم وړاندې شته زما د دې مثال ورکولو مقصد داد ے چې هرکله هم چا څه داسې شعر ليکلے چې د هغې نه ديو واقعې يا څه تاريخي خبرې سرګند پږي نو د هغې نه مخکښې روستو هم هغه شاعر يا بيکونکے ترلے شعر ليکي ځکه چې د مخکښې روستني تابع وي اوس به د دې خبرې په تتبع کښې د دې شعر وضاحت کوؤ او راځئ به يکو د دې شعر له سکه څنګه چې وياندي اووښلے شو.

ګران هيڅ خيل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري، عبد القادر خان سکندر خان، ختيے او دغه شان محترم رښتين صيب علي خان - سعيد خان کاظم خان مراد اخستے. حالانکه که په دې شعر مونږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه ځان له درج دي نه ترې مخکښې څه واقعه يا خبره شته او نه روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله بيله ليکلې شوې رباعي ده په دې شعر

خان که اطلس دا شعار او د لي دي ســه
د ديو د ديو رو تيو تې کي هم بنکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور اوکړے شي نو ددې شعر روښنې مصرعه باندې مونږ ټول متفق یوچې د"خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر دهغوې دا شعارو صفت کوي او اکثرو دغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ ئې د خوشحال بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ ټول ئې منو نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو رونو ټوکي هم ښکلي دي" نه مراد ځنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ، اشرف خان هجري سکندر خان شو وئې چې د ځکښې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کېږي چې د "خان" یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د دیو درېو رونو" نه دغه مختلف الخیال نوموته څڅه توک لري .

زما په خیال خو دا سې کېدے شي چې د سعید خټک " د دیو درېو رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دونه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وائي -

یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولي
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم په نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونه شته چې دهغوي نومونه دا رنګه دي • د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بېګ دے د دې دوا رو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزي وه دوه روڼه يې ميرنه (ناسکه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مور يې اميره وه بل رور يې ميربازخان چې مور يې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک ميرباز لور وه. - چونکه سعيد بابا د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه ليکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د دريو روڼو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محکښې د خان ذکر دے او وروسته وائي "د ديو" نو په دې "دريو" سوچ پکار دے ولې چې د سياق و سباق نه پته لګي چې محکښې ذکر شوي سري روڼه يادوي کوم چې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک. سکندر خان ختک يې مراد وے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه دا سې ليکلي وو. -

"د ديو دريو زامنو توکي هم ښکلي دي"

نو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې واړه روڼه هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه روڼو کښې يې خود فقير جميل بېګ د شعر و شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي. - چې د منظومو شعرونو سره سره يې د فارسي ګرانقدر نسخې په بشپړو حالاتو کښې پښتو اکيډيمي کښې د دل تذکرة الاولياء - نور محمد يه په نومو نو قلمي پرتې دي پاتې شو دا دوه نور روڼه شمشېر خان او ميرباز خان نو کېدے شي چې پرته د دوي ادبي اثار وو يا دي خو لاتر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په لاس نهٔ دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه يې د "خان" د درې روڼو بيان کړے دے. او دغه شان د پر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر کتابونه وو خو پته نيشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراتهٔ دي او بنا ئې يُ نه. زما د دې تحقيق خلاصه دا رنګه ده چې د سعيد بابا د دې شعر نه د خان درې روڼه فقير جميل بيګ. شمشېرخان (۲) او مير باز خان (۳) مراد دي نه چې د خان زامن اشرف خان - عبدالقادر خان - سکندر خان يا د خان نمسي علي خان سعيد خان، کاظم خان. او عجيبه خبره خو داده چې هر کله سعيد خپله شعر ليکي نو بيا ولې په دغه درې روڼو کښې ځان حسابه وي درې روڼه خو پکار دي چې نور وے. سعيد بابا په کښې نهٔ دے شمار ولې چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه خو دلته زه بيا يو ځل دا خبره تکرار وم چې زما دا څېړنه يا دا يې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين ترې نه ښه او صحي نچوړ را وباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ز
۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک دخدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ
۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مهب
۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئی ۱۹۹۶ ز د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او رواښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي.

محمد صدیق یو خوږ ژبے ملّي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ه ق کال شاوخوا کښې مړشوے دے او وائي چې د بنېر په ګربیګ کښې ښخ دے.

ددهٔ یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا ده

دا شکر دے چې مې یار راغے راغے
زلال د وصال مې دوبار راغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټۍ پښتو اکېډمۍ کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر څخه هم ددې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زوېه
اې صديقه تحقيق بويه
اول رنځ او دارو زده کړه
د غه پس يې وو ايه کړه

دا صديق د ۱۳۰۰ هـ څوا وشا تېر شوی دی د پېښور څوا وشا اوسېدو. بل يو صديق چې ارواښاد عبدالحي حبيبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړی دی -

د صديق د ژوند حالات او د ديوان موندنه ته نه دي دا رسېدلي چې کوم لږ غوندې اشعار يې موندلي اولېدل دي نه معلومېږي چې دی يو جوشي او رښتا شاعر دی دده کلام کښې د عشق او عرفان جلوې برېښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيان شوي دي -

ددې صديق غزلې د پادري هيوز په کليد افغاني کښې يک دي په پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ع کښې راغلي دي . ديوان صديق يې دس وس يې موندلې شوی او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکادمي د ژبو او ادبياتو انستيتوت له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سريزه څخه په کال ۱۳۵۸هـ ش او ۱۹۷۹ع کښې چاپ شوی څو تر او سه دا معلومه نه شوه چې صديق څوک دی د کوم ځای دی د چا څه دی د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د ديوان صديق په سريزه کښې ليکي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پښتو شاعرانو څخه دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورو کو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي یو څه مخکښې وړاندې شوي چې ارواښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو اوس د غه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغهٔ ځائے ځایګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځائے کړم خو دا هم یقین چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دا نهٔ محققین یو کوالړ یې د خپل تحقیق په رڼا کښې راڅرګند ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې د ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او ډېرو بنو ښتنو ته رسېدلي او څوک دد غه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظو توګه لویه برخه ورښښلې د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه وړاندې او لیکلے نو هر کله چې د غه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

توله کورنۍ ددې فن نه وا قفه ده. نو د فقیر بابا زامن به هم
لکه د خپل تره د زامنو د شعر و شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او د غه شان به یې خپل خاندانې روایات مرکون
ته نه وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مړنتوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ی او د هغه ورور جمال خان (جمیل بیګ)
روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
یې نوم تیاره کښې پروت دی د راقم د څېړنې په دنیا کښې
صدیق چې دیوان یې او چاپ دی د جمیل بیګ (د جمال خان) زوی
دی او دا خبره زه د ځانه نه کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقیر جمیل بیګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان
خټک کښې لیک دي چې د هغوی دیارلس زامن وو څلور یې بېبیانې
وې راقم هم د جمال خان په تمسو کښې شمار دی او د فقیر بابا
په مناسبت سره یې اولاد ته فقیر خېل میاګان وایې چې د پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمی، اکوړه خټک له اړخه
د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کړاو سره چاپ
شوی ده د غه شجره نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولنه کورنۍ ددې فن نه واقفه ده. نو د فقير بابا زامن به هم
لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او دغه شان به يې خپل خانداني روايات مرکون
ته نهٔ وي ورکړي او هم دغه شان تراوسه دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ور دے او د هغهٔ ورور جمال خان (جميل بيګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارهٔ کښې پروت دے د راقم د تحقيق په رڼا کښې
صديق چې ديوان يې او چاپ دے د جميل بيګ (د جمال خان) زوی
دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې ئې لته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقير جميل بيګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
ختک کښې ليک دي چې د هغوي د پارلس زامن وو څلور يې بيبياني
وي راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياں ګان وائي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه ختک له اړخه
د مياں فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کوښښ سره چاپ
شوے دے د غه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

بښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دا رنګه وو
محمد صديق (رح) - محمد اسحاق (رح) - محمد ابراهيم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح)
محمد صديق په ټولو ورونو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه
پس د پلار سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چار ديوارۍ
نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان
کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پرښتۀ عالم شاعر
صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد
کښې شماريږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب
ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په
خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي
کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم
د محمد صديق کشران ورونه هم د دۀ د پلار محمد اشرف
خان نه هم مشران وو هم د پرښتۀ شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړونوال ګران هېواد
مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې
چې د افغانستان د علومو اکېډمۍ له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او
۱۹۸۴ ع کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- ويونکے: صديق - د تدوين کال نامعلوم
د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

یک دود ؛ خټکي . کاغذ نوے کشمیرے .

ددې کتاب په څښو غزلو کښې د خټکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود خټکي دے او په دې لحاظ هغه خټک وو که چرې بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعماوله.

دا څو وو د لیکوال په نظر کښې د صدیق خټکوالي ثبوت . اوس دا ځکه د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځانګړي او سنګ پېژندني طرف ته چونکه د صدیق د زېږېدني نېټه پوره نهٔ ده معلومه څو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څهٔ معلومات راکوي په د غه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هلک بولي د دغې جګړې او هلکوالي متعلق وايي -

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورڅوني غښې

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

وړاندې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے. ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو. د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق اروا ښاد دوست محمد شنواري د صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي.

د هلک د کلمې څخه معلومیږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زیږیدلے وي. د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي اروا ښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زیږیدنې نیټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه د فقیر جمیل بیګ زمانه وه. د فقیر بابا د زیږیدو نیټه هم صحیح معلومه نهٔ ده څوک یې د خوشحال بابا مشر ګڼي او څوک کشر. د خوشحال بابا د زیږیدو نیټه ۱۰۲۲ ه ده نو که جمیل خان چرې مشر وي نو د زیږیدو نیټه به یې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ ه وي او که چرې مونږ یې کشر واخلو نو د زیږیدو نیټه یې ۱۰۲۴ ه ده. د وفات کال یې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال یې د ابجدو په حساب هم د شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے. نو که چرې ۱۰۲۴ ه یې د زیږیدنه وي نو د قیاس په دوسره کیدے شي چې واده یې د شلو یا دوویشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بیګ واده د شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۳ سره چې شل کاله جمع کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

تو ۱۰۳۳ ه زمانه ترې را اوځي تو معلومېږي چې په ۱۰۳۳ ه کښې
ئې واده کړے وي او چې محمد صديق ئې د دغه روېښې واده نه
پېدا کېږي تو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ ه
کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ ه نه چې ۱۰۴۶ ه
لږې کړې نو د پلار عمر ئې په دغه وخت کښې ۴۶ د شپږ
څلوېښت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ ه کښې (۲۴)
کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالۍ وخت وي ددې نه هم
ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوې دے -

دا خو ئې وو د ژوندانه او زماني حال اوس ګورو چې صديق
په دغه غزل کښې د خپل ځانه ځانګي باره کښې څه ليکي -

درېغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه وای په نو ښهر ملک ئې مه وای اشنغر

او بل يو شعر کښې ددې غزل ليکي -

که د زړه رضا دې ده چې مجنون ګودم
تر مجنون صديق بتر شته په تو شهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵
باندې ليکي -

چې د زړه په نازمې نه پوهېږې څه کړم
په خصلت کښې مهمندي کړي خدا ے د نور ی
د اناړو سرې دانې پېښې نه ے نه شي
خداے وتانه کړې اناړو کښې زېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به تري نتيجه راوځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر ياد کړے او بل شعر کښې يې صرف نوښار ياد کړے. نو دا دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صديق دے کوم چې د جميل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې دا دوي کلے اکوړے او چشمې او خوا او شاعلاقې وې او حکومت يې ترلې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او ننګار وچې د غه هم دَ دوي جائيداد او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ کلي دي نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په د غه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه يې د نوښار ذکر کړے دے کيدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه څنې ئيکوال او لوستونکي ديو بل صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصّع دَ افضل خان خټک کښې ذکر دا غلطے او هغه ذکر د تاريخ مرصّع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصر خان کابل ته اورسيد و ګماشته يې
د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې
ملک وو د بارک شاه زوې په تحصيل روان کړه.

دا دې نه معلوميږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصر خان ګماشته دده په معرفت چارسدې ته رالېږلي دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نیشته شاعرنهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے ددغه شعر په وجه د اشتغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رحه زوې دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شتغر په لور هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد د اشتغر په شپږ پاؤ نومي کلي کښې په کم تعداد کښې د فقیر خېلو میاں ګانو په نوم څان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع درېغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ ده صرف په دې صدیق د اشتغر کوټ نهٔ شو داسې خو د صدیق د ترهٔ زوې سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کور کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په د غه وخت وائي چې دے د غه وخت د وخت د آفریدیو علاقې جیناکور نومي کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړي حسې کوټې نو ایا موږ به د دې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکور وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکور یاد کړے نو نا-

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

؎ همېشه د خپل وطن امید رجا خودم

د غه ئې هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او د ي شعر سره به څهٔ کوو -

؎ تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

د لته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

؎ چې د ذره په راز مې نهٔ پوهېږي څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خدا ے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده لکه خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

؎ په تیراه په سوات په خوړه دړه در شوم
بیا م کوم لوري ته تهٔ بیا یې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کیو تشبیهو د اناډو سره د او سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل ارواښاد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۲۱۲ لیکي

خاورې ته نژدې مغرب رویه څخه شمال ته د سرائې
اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منځې مشرق ته
دا تول ځایونه د ختکو په خوړه تپه تحصیل
نوښهره کښې دي -

ستر محقیق سرفرازخان عقاب ختک په خپل تالیف تاریخ ختک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمید یه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غوندې یو دوه کرښې را خلم -

خوږه کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو
میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسې - د سېرو اوښې ر کوکښې) کوګوړې په ګې تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو د آمدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او ددې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د ختټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم ددې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د ورارهٔ او ترهٔ د هغه دیو شعر په دغاکښې پیکم هغه شعر دا دسګه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې پیک دے -

دا غزل د خان ددې غزل جواب دے
کهٔ دا ستاسترګی را وچار باسم ځان ستـه

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا د خان" توري په احترامي لهجه کښې یادکړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا دَ کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په لهجه سره په خپلو شعرونو کښې یادکړے دے لکه عبدالقادرخان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نهٔ دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خانؔ که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو درې روښې تږ کې هم ښکلي دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خانؔ په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شیدا باندې
دا ادب په مقتضی د خانؔ شرف دے
شیدا "خانؔ" په دې کامیر د شاعرانو
که مرد وته ئې عرض دي تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې مشالونو نه ثابته شوه چې صدیق هم دده کورنۍ شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره یکه دعقه ددا منو په ځان په شعر کښې اخلي نور چاکه ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے خو ځینو زامنو او ورورونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې دخپل سکه ورور جمال خان زوې صدیق ئې هم د خان په نوم یاده وي دخپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو شعرونو کښې څرګنده وي او ددغه نفرت په وجه هغه پښتنو ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوردي لکه په خپل یو غزل کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

تو ده شرېد به ده یمه ننګ نیمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش مندیل په سر
واړه پوهنې شول پښتانه چې پسې ذغلي
ننګ وته ئې شا کړه له مغلو غواړي زر
حق پښتنو دے که اوس بیاد ننګ د پاره
شو په شهزاده کاد غه تورخونې په سر
پروانې زه هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
بته بته شهیدان وو چې بر مغول شول پرې دبر
هیڅ نه دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دي لا بتر

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځني که منصب خوري خولا کوي په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګيـږي خـس
حال د پښتنو د ننګ پـه کار کښې راښکاره شو
واړه هيڅ کاره نه بې حيا نا مرد بشـس

په دې شعرونو کښې يې زيات د ننګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم څه پښتنو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو سپينو پسې منډې وهـلې او خپل ننګ يې پـه هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعر نه يې خو هغه خاندانې جذبه غيرت ښکاريږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند ايمل شته نه خوشحال دريا شته
نه ښکي غلجي - له پښتونخوا ني شو غر

او د غه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تېره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو ستائنه کړې ده په دې حقله څېړونوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د نورې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې يې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيد شعارو اشنوول دي د شال دپاده د ديوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کښې شي خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات يدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي صديق د توري مېړنتوب شجاعت مېړني شاعر دے لکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یاد مېږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې
د زمري نامه پرې کېږده نعوذ وي
خوان به ځان کاندي د تورو په میدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو خو دلته کښې مونږ ګورو چې صدیق د قطعي د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که او کتے شي نو د ریق شعرونو نه معلومېږي چې صدیق مریدي تصوف هم کړے دو یعني مس دیو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مریدي یې اختیار کړې وه لکه د لاندېني شعرونه مونږ ته ښائي -

هر چا وته خواږه ترني شکر دي
د صدیق وښل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه ځي مردوده
تمامي قباحت د وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردوده

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو ـ منازلو د پیرۍ او مریدۍ او آداب نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې ئې د استاد حیثیت لري صفه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میان هم یو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوې الله په معرفت او د حق رښا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې ئې د پلار لوړ مقام لرلو.

ددې دومره تفصیلي بحث نه پس موږ ته معلومه شوه چې صدیق گمنامه نهٔ دے سوانح ئې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوې دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر استاذ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے. د خوشحال د وخت د جګړې ستاینه یې کړې خپله علاقه او کلي یې خوږه او هوښیار ښکلي دے. او د خوږې کس کښې یې ستایلي دي د مغلوبد یې وېلي دي د خوشحال بابا په شان یې د میړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاینې کړي. او څنګه چې یې د تره د اپسل خان او دریاخان سره د صفوي د میړنتوب په وجه مینه ده نو دغه شان یې د اپسل خان - دریاخان او خپل تره خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې. د تصوف د مختلفو منازلو او درجونه واقف او دغه مکتب استاد کامل دے او صوفیانه اشعار یې هم وېلي ځکه یې ختکو الله داد که چرې د بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا رنګ زیات وو خو معلومېږي چې د خپل تره په وجه یې په شعرونو د صفوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د تصوف رنګ ورته دي تېر او شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق د جمال خانؒ رجمیل بیګؒ فقیر بابا زوی دے د خوشحال بابا وراره دے او دا صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوی د پلار حالات لا په تیارکښې دي نو په تېره تېره یې د دوی حالات دا وه د صدیق متعلق د راقم رایې او څېړنه نوې الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نور معلومات دا برسېره شي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجرهٔ نسب فقیرخېل میاننګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴م

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷م

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه تحشیه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ء

۶- دیوان د سکندرخان خټک د دوست محمد کامل مقدمي سره ادارهٔ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ء

۷- عقاب خټک سرفرازخان تاریخ خټک حمیدیه پریس پېښور ۱۹۷۵ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پریس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی، پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مومند نوټونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم خټک دے

ابراهیم خټک دے ـ د کوم ځائے دے ـ د چا څه دے ـ د کومې زمانې دے ـ دا يو څو سوالونه دي چې ددې پښتاني شاعر په باره کښې پيدا کيږي څو زموږ ليکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي ـ هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږوول نه دي پکار بس څو پاڼې د څېړنې د کتابونو پاڼې د کول پکار دي ـ خبره دے که څوک د علم تنګې پرې بيا ادانه کوي ـ حوالې د پاره بيا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم پې توکه ليکي د ټولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهيم باره کښې د مختلفو ليکوالو محققينو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې د هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې ـ د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته او ليکم نو بيا که زهٔ د خپل تحقيق په رڼا کښې څه ليکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اسانې وي ـ په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي ـ خو دلته چې د کوم ابراهيم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظير" کښې را غلے دے ـ د پښتنو شاعرانو د غزلو يو خطي مجموعه ده ـ يو انګرېز محقق "پادري هيوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کليد افغاني" ددې شاعر هم يو غزل را خستے دے د کليد افغاني په سر کښې د افغانستان د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتگار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دي د کالوخان د غه ابراهیم شاه وي ځکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده دهٔ تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره کښې نور څهٔ معلومات ماته هم نیشته . (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه ۴۹۳ باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد الشریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۹۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵ .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانړې مُلا د مصري بانړې نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وې او ځکه یې صفي الله خټک په تېروشوو عالمانو کښې ذکر هم اوکړو۔

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېنانه پس هغوي د ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ لیکي ۔

د ښاغلي اثر د لیک مطابق ابراهیم د سوات د مشهور بزرګ پیر بابا صیبؒ په اولاد کښې یو ډېر لوي عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې د بخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني طبقې شاعر او ادیب تېر شوے دے۔

په بل ځائے کښې هم په دغه صفحه ۴۹۳ د پټې ستورې کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب لیک لیکي۔

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک په پیروي کښې دے هر کله چې صفي الله خټک په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې د ده ذکر د تېرو شوو عالمانو په حېث سره کړے دے او د میاں صیب محمد عمر د چمکني زوي عبیدالله میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده دې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت
میاں ګل په ۱۲۲۳ ھ کښې وفات شوے دے نو
وښلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د ښاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د بل کتاب
د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۲۲
باندې یک ته هغوي دده نوموړي شاعر باره کښې لیکي۔

ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پیر پرشده
صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې
تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک
قیصې هم لیکلي دي۔ قلمي ذخیره ئې په
قبر کلي کښې دفن ده لاندې یو غزل ئې
کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل ئې
د پښتو د قدیم غزل ټولې خوبۍ لري ټول نورې
غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې
درج کړي دي۔

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي
صیب د ابراهیم په باره کښې دخپل تالیف پښتانهٔ شعراء اوله حصه
چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵
باندې لیکي۔

ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان یې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغانې په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د همغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حیث پیژنو ـ

غ

چې د عشق سودا په سرکړم کله مرد یم
سر پریښکړے په میدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سمې شهٔ
وچې شونډې بوندې سترګې کونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا مومم امید دے
لکه تن چې مشغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړشي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سړیم
تعلق هستې مې دواړه پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن واخله چې پې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بېدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم ځکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د افغانستان بل ستر محقق هېوادمل زلمي هم د ابراهیم باره کښې لیکي ـ

> ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم را از چمن بے نظیر در کلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقی میسرود تذکره نویسان، پښتو شعرو شرح حال ویرا ضبط کرده اند ازدست ـ

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
ابراهیم څکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا څهٔ بر شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو ـ شاعر وو بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې بر شان سوچ پکار دے دوچې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلي افضل رضا صیب په یو ځائې کښې لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري بانړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائې کښې داڅو صیب په وېښا

۲ـ زلمي هېوادمل فرهنگ زبان وادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم وتربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷، ۸

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پیر پرش، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکلي کوم چې جیبي جبب لیکلے دے.

البته ارواښاد جیبي جبب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا ليک دَ قدر وړ دے.

دا ځکه چې زما د خپل نظر په رڼا کښې هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړنوال نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم. او خپل دي یک ته حتمي نهٔ وایم. دلته راقم الحروف د تېرشري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات اود خپلو معلوماتو د تحریر کړئ یو کول غواړي. او لوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېښ کول غواړي.

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوگل کاکا خېل تالیف دې کښې ذکو هم شته میان نځوگل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ه کښې لیکلے دے او په دې کښې د پخوانو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغیره، تېر وخته وو.

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالات نو تحقیق بیا هله پکار دے دا سې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړې راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به دېره درج شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به ئې -

میان، نځوکل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم ئې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه یقینًا معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو، سوچ به موبږ تر یو لار اوښاني زموږ رهنمائي به وکړي او بیا به موږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو دد غه زماني په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب بانې ددهٔ او ددوي د خاندان لوي احسان دے - خوشحال بابا نه راواخله زامن - لمسي کړوسي ئې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي - او پښتو ادب ته وده ورکوي -

دغه شان د خوشحال بابا مشر رور چې په جمال خان - جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو بانېږي په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل رور خوشحال بابا نه روستونهٔ وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې ددې هم څخه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومې کتاب او د افغانستان تومیالي او ستر یکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانهٔ شعراء ..... ټوک کښې په دو مینو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے - د دوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پروتې دي د غه شان الوشیف مستي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس

وس هغوي د مناقب شیخ رحمکار رح په نوم چاپ کړي ده زما ددې مطلب دا دے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي میدان کښې د چانه روستو نهٔ دے نو د غه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روایات قائم او برقرار ساتلي دي - لکه د جمال خان بابا زوی محمد صدیق چې د هغوي نه پس سجاده نشین هم وو د هغوي دیوان چې دکابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے -

راځم خپلې مدّعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوی دے سکه د خپل تره او پلار شاعر وو - صوفي وو بزرگ وو - لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے د دې به زهٔ د خپل کړان مشر میان فردوس شاه فقیرخېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکرم -

د جمال خان بابا څلور بیباني وې د هغوي دیاد لس زامن وو په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې چې په قام اسماعیل خېله وه پنځهٔ زامن وو چې نومونه ئې په دې رنګ دي -

۱- محمد ابراهیم ۲- محمد اسحٰق ۳- فقیر محمد صدیق ۴- محمد عتاق ۵- محمد صالح (۳)

۳- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیر خان خېل (فقیرخېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه ختک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دا بو بېنه ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر یې په چمن بې عدیل وکش
بې تمثیل میان افضل گل   او کلید افغاني کښې پادري هیوز کړے
دے گمنام نهٔ دے گمنام ځکه دے چې چا تحقیق نهٔ دے کړے دَ
فقیر جمیل بیګ رح جمال خان رح زوې دے ځکه یې هم په د غه کتاب کښې د
یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے۔

د غه شان سباغلے افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري بانړې
متوطن خټک چې د تحصیل نوښار یو کلے دے او سېدونکے وو د مصري
بانړې لړ محل وقوع مصري بانړه په اکوړي کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلے شي چې اکوړي او مصري بانړه کښې فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چې سیند یعنې اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانړې یې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرونو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې - اکوړي
نهال پوره - نظام پور - شېدو او د غه شان په نورو ځواو شا
کلو کښې آباد دے۔ دا هم یو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهیم بابا رح
په مصري بانړه کښې سکونت اختیار کړے وي ځکه چې مصري بانړه
او د غه ټول نزدې ځواو شا کلي ځو د هغوي ملکیت او جائیداد و

د دې په زهٔ د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبدالحلیم
اثر افغاني صیب یو لیک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوي په
خپل یو مضمون چې سرخط یې "اخلاقتانه" دے کښې لیکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحق رح - محمد ابراهیم رح
د محمد صدیق رح کشران رونړه هم دهٔ د پلار محمد اشرف خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتنه شاعران وو په شال
کښې د "فقير ابراهيم چشتی" سهروردي يو غزل
داورم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرديم
سر پرې پرېکړې په ميدان کښې سکه فرديم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم څکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي ليکي په دې غزل کښې مصرعه جرسه د عشق په لار کښې روان فرديم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنافي الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري يکن افضل خان يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب ليک - د لته کښې اثر صيب هم دغه ابراهيم باره کښې بل شان ليکل کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقيق سمې نهٔ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړي او سپدو ملکے دے نو درې نه معلومه شوه چې دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو نه تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۲ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او د وخت په وخت یې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېرشوي نو شاعري یې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

بې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بېړو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتویٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا لید لې نهٔ ده
ښکاره وي د ځمر په مخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مرې زړې کهٔ په سل حیله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادرخان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلې شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو ادبي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ص ۹۷

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موندلے دے نارې وهي هو هو
څوک طالب ځني پښتنه کا کو کو
عرشیان يې پرستش کا له قوشیا نو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دویې خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلے له عدم دے وجود ته
آواز يو ترسیله کا چې به څو څو
د څواني شاهین یاغي شو رابه نه شي
که فریاد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے۔

دغه شان په چمن بې نظیر کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعید بابا سکندر خان خټک وغیره وغیره د هغه شاعرانو غزلې ليکلے شوي دي کوم چې دغه ټول دیوې زمانې شاوخوا وو۔ او ابراهیم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې اچولے شوے دے۔

په ټول تفصیلي بحث به ننهیز نظر وا چوو۔

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ه ده۔ د ابراهیم بابا زمانه ۱۲۰۰ه ليکلے شوې ده خو دا زمانه په نظر کښې د عبدالقادر خان خټک همزولے کم و بیش د ۱۱۴۲ه د زمانې دے ځکه چې غزلې يې د يو بل په قافیه روشان ښکاري۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړي او سپه ونکې دے دغه یې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سې نیشته چې څرنګه په یک کښې راغلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې د زمانې په شاعرانو کښې بنودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه ورور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون یې هم د هغوي د زمانې سره دے.

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بېګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم یې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اولیکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

١- رضا محمد افضل پروفیسر پښتو ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ١٩٨٤ ز

٢- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ١٩٧٨ ز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ژباړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هېوادمل زلمے فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادرخان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اوله حصه یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورو کې شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پرلوړ لوړ شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځني ښکاره دي او ځني اوس هم په تیاره کښې پټ دي دا بې‌سېره کول غواړي - خو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګودونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې خوندي پراته دي او د دغه خلقو سره يې هېڅ قدر و قيمت نشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لې شي چې زموږ د پاره د پر لوی زیان دے که چرې د غه قیمتي علمي سرمايه دا بې‌سېره کړے شي نو دا روان وخت نسل به ترې د پر څهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نوموړو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لار خپل تګ تېز کړي او ذهني ثقافتي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پرمختګ به تر نورو هم مخ په وړاندې کړي وو ددې
هر څه باوجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي
چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړې شي په دې
سلسله کښې چې زه ئې د کوم نوم ورکي شاعر - عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړوم او د هغوي ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله ښائسته کوم په دې
سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکي شاعر - عالم میان محمد سعید دے یا څوک چې اول په دې دنیا
واچوو چې دوي څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو د پاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میان محمد سعید
د قلمي آثارو په دنیا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو
د یک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په ګوته شي - په
خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن وو چې د هغوي نومونه
دا دنګه دي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

ددې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میان معتدالله کاکاخېل په فارسی ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې ارواښاد عبدالرازق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جوکہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوېم شیخ عفان نومېد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي۔

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق ارواښاد سرفراز خان عقاب خټک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب " کښې په صفحه ۲۹ لیکي۔

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو۔

دد غه کتابچې " کاکا صاحب " په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د دوغو باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

دده دوه دونه په ځان
حیات خان او شیخ عفان

د بهادر بابا رح ایک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاںګان وائي او د حیات خان او شیخ عفان اولاد ته ایک خېل میاںګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوے لوے عالمان ـ شاعران ادیبان تېر شوي او اوس هم شته زمونږ ددې مقالې دا نوم ورو کے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ایک خېلو میاںګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ایک خېلو میاںګانو کښې خدائے بخښلے میاں سېد رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقق ـ عالم تېر شوے ایک خېل میاںګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مسیر زمان بابا جمات واقع لونډ خوړ روډ کا تهلنګ نه ترلاسه کړي او منله ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس ګل بن میاں امیر الله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شیخ عفان بابا بن بهادر خان بابا معروف به ایک صاحب ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میاں محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اود یګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نیټه ئې ۱۲۶۳ ه ق ده د میاں محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۲ ه ق کښې مړشوے دے دو غه شاعر۔ عالم میاں محمد سعید د زامنو نومونه دادښکه دي۔

میاں عبدالواحد۔ میاں غلام محمد۔ میاں غلام صدیق۔

میاں سلطان محمود، میاں سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ایک خېلو میاں ګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میاں محمد سعید دوه بیبیانې وې۔ میاں غلام صدیق او میاں غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو۔ په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط او شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجرۍ د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دادښکه دي غلام صدیق په خپله چې په میاں ګل تخلص سره شعر یکي۔ ملا فضل محمد۔ علي احمد۔ خیرے۔ مختار۔ خاکسار۔ میاں محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے۔ وغېره نورو شاعرانو شعرونه۔ دا څو وو د میاں محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځاے ځاےښې۔ اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میان محمد سعید د دیارلسمې هجري پېړۍ یو نوم ورو کے خوږژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره یې شعر ویلې د دوي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

د دې آثارو تفصيلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلې په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره یې ورته نوم "فتح العراق" ایښود ے دے.

دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندوپرېس دهلي کښې چاپ شوې ده دې نسخې مؤلف "امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد... اه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق کوان زلمي هېوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم دربېم در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې خټکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنټي میتر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهي لیکلے شوے دے یوځو مخونه ئې په شنه سیاهي لیکلي دي دکتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب . بیان حالاتِ خود" لیک دي وروستو د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان " فی الخاتمه کتاب و تاریخ " سره کړې ده دکتاب په باب " سبب تالیف ا سکتاب و بیان حالات خود " اود کتاب د لیکلو وجه لیکي خود اختصار په توګه به دلته لیکم چې په ۲ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ھ ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په ډکه جلال آباد علاقه ګوداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکې غلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورني واقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د دلته دا یادا بښت د پاره لیکم چې د دغه مشکلاتو حالات ئې د را قم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ء کښې په تفصیل سره لیکلې او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پیلو تخته
ماوې راشه ددې خپل ملکه وتخته
سفر وکړه کوز ے دی دا شه آسان
په سفر بانډې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابرد هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لارم شکته کوز د کن ان ویرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلارې مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ لیکي -

خاص بجور شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ورسره هم شته دے دېرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که ئې ګورې

د کتاب د نوم باره کښې لیکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمٰن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمٰن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ څهٔ حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي یې ده قائمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دائمه

د زقوم قیصه په صفحه ۵ د آغاز داستان جنګ بادشاه زقوم کهٔ محمدٌ در پس او رفته بود " باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړې واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ وا وره ته بیان
ما یې لے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډیر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار څومره کې لکه ستوري د آسمان
ډیر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغی فرمان درب متین
جبرائیل راغی په حکم د ستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دې
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دې
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اې په نزد د خدائے دهر نبي قبول
د عراق په طرف دروه روان شه
حکم دغه دې یو دم معطل نه که
د عراق په نواحی یو قلا ده
د کفار تن په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره واهم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لښکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ذ قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ماله بنده خلاص کړې د هر رنګي عذابه
هم سره د ټول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "في الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

ذړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ماکړل جمع سره دوې ګوډې هم غاړخلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوندې یاد هم ما عاجز کړې رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو درجب المرجب اتوینشتم خلقه

هم سنه د هجره‌سي نو یشتم خلقه

۱۳۱۳ه

دیارلس سوه‌ېږي دپا دپا سه دیارلس نوي خلقه

دا سنه وه‌چې کاغذ شو دلته تو ي خلقه

په تو ي څنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه

ن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۲۴ مخونه) هم په د غه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنټي میټر په تورې سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال

واز کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلي په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه

تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه

سر کړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې

دا حالات د آسام بنکل کړه په ابیات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځائے نه
راشه یوسه دا احوال د دهاپی هائے نه

بنګال ته د تلو سبب دا سې بیکي

چې کاروسته د تقدیر ټول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروئې په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار و زار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائن وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګرځي آشوب کړه

دګردش د زمان دا غله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالي!
رادوان شوم د خپل ملک بې عملي!
برابر دا نحل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څهٔ موده په واویلي شوم
دېرا شنا مې رسول خاص بهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې دیو جماعت باره کښې بیکي -

خاص په شهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړ يې مثال د شیا کښې د جنت دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صافه سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبق ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناشت ئې په کښې ستا ښلے او په یو دېر ښکلي انداز کښې ئې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړې په دې سفرنامه کښې یو غزل بمحل عنوان لاندے لیکي چې یو څو شعرونه ترې د لته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېږ لے
خدا ئے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلا ړیم
دا سې ورنیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د بنګالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر: نه پاتې کور او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بېت لیک دے

که یو ا ځې په چا ښېښ چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رېمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میاں محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم و لیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کیږي د پښتو ژبې دا نوم ورو کے لوۓ شاعر عالم په ۱۳۳۴هـ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاتلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوئ خدائے دې جنتونه نصیب کړي آمین دا دوه نوم ورکے شاعر عالم میان محمد سعید چې ما د تیارونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳هـ در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخیل ساولډهیر (مردان)

۲- هېواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه و مقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸هـ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائي ۱۹۹۰ء نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې
۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پریس پشاور ۱۹۶۵ء
۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخیل شجرهٔ نسب ابک خیل میاګان خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخیل -
۱۰- محمد سعید میان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخیل ساول ډهېر (مردان)

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې ته منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه ليکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بيمارو علامات، احوال او علاجونه ليکلي شوي دي دغه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې ليکلي شوي څښې چاپ دي او څنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګيال شاعر- عالم او حکيم خوشحال بابا طب نامه يا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب په مېنځ کتاب ګڼلې شي- په دې کښې د بدن د مختلفو بيمارو د پاره داروګان تجويز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نيم سر" عنوان لاندې ليکي -

کهٔ په سر د ے شقيقه شي
پو د سترګو عقيقه شي
حنا واخله ښه ئې آس کا
تهٔ ئې پوره په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ ئې پورې کړه اے دوره

دغه شان د محمد صديق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمید الله پښین په کتابخانه کښې موندي ده او ذکر یې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے. دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلے شوې ده.

او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - لیکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله "صدیق څوک وو" چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ د دغه طب نامې د شروع کېدو نه یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم -

د حاجي عبد الله زوی یه
اے صدیقه! تحقیق بویه
اول رنځ ودارو زده کړه
دغه پسه ادویه کړه

هم د غسې یوه بله منظومه طب نامه د معزّ الدّین خټک دَ دلیل العلیل په نوم په تېرو هېر شاعران کښې د ارواښاد عبد الحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ اپریل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې داسې معرفي کړې ده-

"معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د ودکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے. د دې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱۶ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه
فقیرخیل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسېدلے دے"
یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دریو میاشتینو مجله پښتو
سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ
پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زمونږ قلمي نسخې" د مراد
شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات
د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه
په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف
بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او دعلاج د پاره نسخې ښودلے
شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تاته وایم زما رور
خودي دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کهٔ اوبهٔ خوري دهندوانې
د پخې شا د اوږې
دا قاش ده ده خورما دا شارې
چې په خوراک ئې خوک داوړي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پڅې پرګان د چا اسود وي
که تې جهان تر بڼې سود وي

د غه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اتۀ سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړۀ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹۷ کړے دے۔

زما دد پې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو- چې په علم طبابت پې په پښتو ژبه کښې ډېر ښۀ ښۀ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او دارو ګان ښودلے شوي دي خو زۀ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نۀ دے تېر شوے او نۀ مې چرته ذکر- په دې وجه زۀ دا په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کو نکے شجرۀ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. دد پې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو نو ښۀ به دا وي چې دد پې د لیکونکي میاں تجمّل شاه فقیرخېل پېژند نه وړاندې کړم نو مونږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم وړکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل دد غه طبي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم را شي - میاں تجمل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د را قم د مقدمې سره مدوّن شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیرجمیل بېګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیرخېل شجرۀ نسب د کتاب شجرۀ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۷۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فریدګل
ابن فقیرمحمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي -
محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور ؤ هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم ؤ میاں تجمل شاه فقیرخېل په سره چینه (یار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمل شاه فقیرخېل ډېر لوئے عالم-شاعر-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

حکیم ؤ د دوی د زیږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي
میان حمدالله فقیرخېل زمانه ئې ۱۲۰۰هـ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي
چې په دغه هجري کښې به دوی زیږېدلے وي - ددې نه معلومه
شوه چې میان تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري
منځومانه ژوند تېرولو دخپل سکونت او ځائے ځائېګي متعلق په خپلے
تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې روده
دے زما سکونت ګوره

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوی زمانه
تاکلے شو دوی د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجر چې یادېږي
دیارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴هـ)
پس له اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوی تر ۱۳۰۴هـ پورې ژوند تېرولو
دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خانخیل یم

دخپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پېر
نوے ولي الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر بابا ئے شهرت لرلو
سکه د خوشحال بابا ئې د خاقه او سرداری ژوند تېرولو نو لوئے خدائے

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سوداري - خاني ئې په نته کړه او د طريقت لار ئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سودار وو
د خټکو شهر يار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل روېدار وو

داخوو د ميان تجمل شاه فقيرخېل پېژندنه وه اوس را ګرځو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې ميان صيب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ يکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پريس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکيډيمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۲۷ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ يا ۳۲۱ دي کتاب د مرقود کاتب په خط ۱۳۰۲ء ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے ليکلے او دا ويار ميان تجمل شاهٔ فقيرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښانه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو- سبزو، څناورو مرغانو- معدنیاتو، کیاکانو نومونه په الفبائي پټهۍ کښې راغلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بیمارو د پاره د شفا باعث جوړېږي په دې لغت کښې د دغه توکو څیزونو معنې او تشریح په نظم کښې ورکړې شوي ده. له دې نه دا څرګندېږي چې د دې کتاب لیکوال له دې ټولو څیزونو سره بلدتیا لرله، چې د شاعرۍ معیارتې معلومېدې شي. هسې خو لغت، فرهنګ یا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنی په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو معنو او تشریح سره سره یو ډېر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میټیریا میډیکا) ورته هم ویلے شي. ددې کتاب شروع د رب یسر و تمم بالخیر - یا فتاح -

اَلشُّعَراء تَلاَ مِیذُ الرَّحمٰن نه پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا توفیقي اِلاَّ بِالله علیه توکلت اُنیب نه پس د کتاب نوم داسې لیکلے-

*مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمل شاه فقیرخېل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې یو څو شعره یې کم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کړم
د خپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے هستي ابد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب د لیکلو سبب ښائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

در بیان تصنیف کتاب هذا

او بیا دا سې لیکي -

اوس سبب دد ې کتاب ... د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه زده ... تر خپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے باندې مقام شوم ... له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زموږ یاره ... یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو ... چې بیمار وو سخت یارانو
زموږ سترد ېر محکم وو ... د رنځور دا سره غم وو
موږ طبیب ته نبض زده ... دد ې نه شو خوې کوره
هر طبیب چې به راتنه ... چې له نبض علاج شنه
علامات به موږ وښېل ... هر حکیم به اوریدل
نا لیدلے به علاج ... دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو ... په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت ... ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب ... ما په ځان کړ دخود واجب
زموږ ځائے کښې یو حکیم وو ... ډېر حاذق په خوې حلیم وو
ماله ده کتاب میزان ... کړو شروع واوره بیان
میزان ده څخه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې موږ کوز پاس کړو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه،
ما به ځان څخه بېل بښکوونه

چې مېزان خلاصېدو رور ه
دېر لغات جمع شو کوره

ماوے پاتې کران لغات شو
زده کول ئې ضروريات شو

يوسف زي کښې حکيمان وو
مشهور چې څوک عيان وو

ما له هر يو نه پرسان کړو
دوي په هر يو دا بيان کړو

دا لغات مشهور کران دي
عربي - فارسي - يونان دي

دا پوهېده په وړاندې څه ته
زياتې ربړې مۀ کوه ته

زړۀ زما شو ډېر پرېشانه
کوزېدم به سوکسدانه

حکيم نۀ وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې حانے

نيت مې اوکړو د سفر
لاړم شهرته سرابس

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو　　هر بازار کښې صد هزار وو

مګر کوم چې پوهند وو　　ماهیت کښې رسنده وو

د هغو ملاقات ګران وو　　مخلوقات ورته چندان وو

مګر زه ورته دېره شوم　　پاک الله ته په اسره شوم

خدای زما نصیب بهتر کړو　　ترې شروع مې طب اکبر کړو

ورځ په ورځ مې بخت بلند شو　　هر مشکل راته سرګند شو

علم طب راته حاصل شو　　طبابت زما کامل شو

راغلات ما ته مخلوقات شو　　زوک مې خوښ په هر تماشو

ساتلاني راته سوال　　شل کاوه په دا منوال

یو لغات که شي تیار　　د هر چا به شي پکار

نیت مې او کړو خدای دې یار　　یو لغت تصنیف کړم یاره

په پښتو ژبه اسان　　چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دعا باندې
یاده دي که څوک ښه کاندې
بس کړه میاں تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه ژر انشا ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګرویان دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زرشي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چي میاں تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه ټول حال ئې پکښې لیکلے دکوم په وجه چي دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۴۴ مخونه لري په خړ کاغذ په توره سیاهي لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنټي میټر x ۷.۵ سنټي میټر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماغانو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په توره سیاهي سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څوکور شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د دومبني باب شروع داسې کوي -

باب اول در بیان ادویه که حرف اول انها الف است

فصل الالف مع الالف دوه مینځے معنی او خواص د آبارزده دویم د آبنوس - دریم د آ امیس څلورم د آ ابیل په دې ترتیب سره لیکي دلته به دې یو دوه مثالونه او لیکو چي دې کتاب په صفحه ۹ باندې لیک دي -

۱- آبارزده !

آبارزده کسره دلبره عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانۍ کښې زما روره   امو ییقون بلې ته ګوره
په رومي کښې هم دا نوم دے   حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستان کښې   نوم ئې بنګ دے ښه عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي   سوي مس هم د دې نوم دي
دا هم سترګو له بکار دي   ښه دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې   سرد هم خشک دي امزجه کښې

۷- آ ابنوس:

آ ابنوس لغت دے که   را شه زده کړه نیک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي   سیفا فیطوس یوناني بس دي
په فارسي هندي کښې یاره   پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے   تویه ونه یارې ګور دے
حار یابس دي زما روره   په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لږ ینه   یادکړه ته په خوي شیرینه

که په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میاں تجمل شاه فقیر خیل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګیدے شي چې دیو څیز معنی ئې په عربۍ، فارسۍ - یونانۍ - رومۍ - هندي او پښتو کښې لیکلې.
د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډیر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

شکر شکر کتاب تام شو   فکرمند زړه مې ارام شو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زۀ د فکر په دریاب — شپه او ورځ ووم غرقاب
فکر لوئ عظیم دریاب وو — زړۀ زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غونډې ګوران — ما کړۀ تیارۀ کښې جان
جګګون زما خوراک وو — دې کتاب ته مې پښخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس — ما پیدون کړل د پرې قیاس
په نامه د خداوند — وېش کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش — طالبان دي د پر دلبس
دي د طب په نیت روان شي — شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت راشي ستومان شي — له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت دده چې پرېږدي — شروع کړي کتاب کښېږدي
بعضې لولي نۀ پوهېږي — عبث تېرول عمر کړېږي
دا لغات دے دُر ګوهر — بلکه د پر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار — دي قسمت په طلبګار
حاجتمند چې نفعمند شي — مطلب بیا موي خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي — ما دې د پرې په دعا یاد کړي
تل دعا دې راته کړینه — شاید خدائے ما وبخښینه
داله کړي خپل دیدار — د جنت بوستان دبهار
بس کړه میان تجمل شاه ته — فضل غواړه د الله ته

که نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره ليکي .

سن د هجرې چې ياد يږي
د يار لس سوه حسابيږي (۱۳۰۲ھ)
څلور نور د پاسه ويئه
پس له دې د بس اوس وينه

د دې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب ميان تجمّل شاه فقيرخېل په ۱۳۰۲ھ کښې ليکلے - دا وو په پښتو کښې رو مبنے منظوم طبي لغت او د دې د مصنّف ميان تجمّل شاه فقيرخېل متعلق څېړنه هيله لرم چې د تحقيق تن يې به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقيرخېل تجمّل شاه مياں - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه مياں وکيل شاه فقيرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل خوشحال ديسرچ سيل پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحليم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هيواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرز پرېس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حميدالله صاحبزاده - د کوک کېدې - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶. فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمی اکوړه ختک ستمبر ۱۹۹۱ ء

۷. د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اگست ۱۹۹۷ ء

۸. مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء پرېس انفارمېشن دیپارټمنټ پېښور -

۹. مجله پښتو دری میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دی چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او توږې چې په څاکښې موجود وي صفه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللې شي - حالانکې په نن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې کڼو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دی چې دده جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلې شوې دی او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر صتي وه چې د هغوئې تول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او د دوئې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بیا د دې موضوع حق اداکوي که څه هم زه وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دی - یو شاعر دی نو اخبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی مصلح دی - خودشناس مردم شناس دی - سیاستدان دی - سردار دی د عمرانیاتو ماهر دی - پت پال دی ننګیال دی - جنګیال دی - سپه سالار دی طب پوهان دی - د نباتاتو ماهر دی د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکی دی - د نازکو احساساتو خاوند دی - شاعر دی - عالم دی د ښکاریاتو ماهر دی - پښتون نفس شناس دی سماجي او اصلاحي غړی دی - فلسفي دی صوفي دی سیاح دی - مؤرخ دی - محقق دی - د هنرونو خاوند دی او د ډېرو علومو نه خبردار دی - او هر کله چې د اتوجه لرې نو بیا هغه حکیم دی - دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متأثره ؤ او ځکه خو وائي -

ان حکیم ملت افغانیان

ان طبیب علت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټول په خوشحال بابا کښې موجود وے - خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدې نو هم یې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پیش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم د پېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وښل معقول دي
پرې به پوه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومونو منبع وه او دا ټول علمونه هغوی موږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که تش د هغوی دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر یې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست دیوان یې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت موږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو دغه میدان یې هم کتلے او که په دغه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم و. هغوی نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب یې هم زده و. او د بیمارو او داروګانو نه په ښه شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وا ښل به وا یم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ دخوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع

به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي اوځکه

خو پیر محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي

په دیوان کښې ئې موندےشي هر ښائسته شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم

لیکي چې

" د مغرب د شاعرانو په شان دخوشحال بابا د پاره

هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے "

دخان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او

ځکه خو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه

په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے

همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا خو دخپل شاعرانه حکمت په داګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو

کنه شعر د پښتو وو غیر سال

نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو

دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام - صنعت ترصیع، تنسیق الصفات - د فطرت شاعري - تاریخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکیم موږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سیاست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تېرولو حکمت را ښائي د ننګیالو او جنګیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېګړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي عرض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټه وهلي نهٔ وي او موږ ته ئې په گوته کړي نهٔ وي دا حکیم موږ ته د سیاست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابه حکمت په دا طریقه را ښائي -

- ورکول تورې وهل دا دواړه بویه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرا م
یا تکیه د یوه خدائے ده یا د تورې
په جرگو مرکو نهٔ شي کار تما م
کهٔ سردار د خلقو زر لري هنر
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصا م

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله کیږي او وایي -

چې زر لري په کور کیږي
هاله شي ښـه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اصول هم را ښـایي :-

یا سـردار لره خپل عقل
یا وزیر صـاحب تـدبیر
که هر څو یې عقل ډیر وي
بیا هم یو یـه ښـه وزیر
که نـه دا وي نـه هغه وي
په ژوندون یې بویه ویر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښـايي او په دې حکمت یې پوهه وي چې په کوم بادشاه کیږي عدل و انصاف نه وي نو هغه به ناکامه وي- لکه وايي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه یې کم وي له چا څه غم لري
چې دا یې نه وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا خو یې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارۍ نښانې هم په ډاګه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښیار به هیڅ چرې بې ځایه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هیڅوک آزار نهٔ کا
چې بد کړه ورد ے هغه به یار نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خویونه په تفصیل سره په دیوان کښې د حکمت په سلسله کښې - او که غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت او کړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنډ وي چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکیم الملت خان بابا خوشحال خان خټک یو دا سې قیمتي ګوهر را ښائي او وائي که چرې څوک هم دا حکمت خپل کړي نو د کامیاب ژوند تیرولو څښتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک بنیاد دے
په بدی کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کیږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي تر جنګونه
که پیغله د خپل ځان په بدی نهٔ پُي
د مارونو په غاړه مهٔ منډه لاسونه
په خپلو انو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي درځني تښتي په ملکونه.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نو ړټې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وې ښه میړونه
په رښتیا که په دروغ وې سوګند مه خوره
منافق دے چې ډېر ډېر خوري سوګندونه
د حرص ستړګي مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې د نبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودو سنه
درته وائم چې په کوم توکي به روښني
چې د هر چا سره سکې ې ځوابونه
همېشه روسه خوله پټه که ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوه حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وېنا کانو نه څه بڼ ډېر بیان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځائے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښځه مې خېر کړو ښځه پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خېر ښېګړه

وکړي واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نیکو نام ګټي
د خوږو ږړونو دارو به تل کا

سخاوت

که ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور چې غوړ زوه په سخاوت

پت

سر دې درومي مال دې درومي پت دې نه ځي
د سړي د چارې ګل خوبي په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
که توانګې په خزانو د قناعت شې

رشتیا ویل

رشتیا کړه د هیچانه مه ویرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ يې په منت موے وائے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بو تې د کيميا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرهم پکار هم نهٔ دي
کهٔ علاج له مې راشي مسيحا هم

ننګ و غيرت

په جهان د ننګيالو دي دا دوه کاره
يا به او خوري ککړۍ يا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو يک دووونو په منفرد اندازکښې
يې د زنځيرۍ په نوم ايجاد کړې کهٔ د فراق سندرې يې وېلې
نو هغه يې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې و وېلې د فراق

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرکنده ده - که د دين علم ئې د مختلفو مسئلو په صورت کښې را ښودلے نو فضل نامه ئې د کتوده که غواړې چې د غيرت او عزت پتکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړې او کړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمار شې -

ـه چې دستار تړی هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

د دې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش لوئے شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څوړ کولو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نه يوا ځې د احکمت حاصل کړم بلکې د بازغونو چې څو يونه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

ـه چې وهل څوړل - څوړول کا نو دڅه نه مے باز شاهين دے
چې ئې سوړي لره يوسي يا مېږے دے يا فاره

بازنامه ئې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به ئې کوم کوم يادوم سوات نامه ئې ياده کړم که بياض ئې ياد کړم - هدايه ئې ياده کړم که آئينه ئې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو د غه غم ئې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې ئې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

کانو

بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو داروګان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د دغه ځای هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو. او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کي بحر کښې د طب نامې
زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت و ده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه تو که نه وي
نور هر خوبي لاړه

دغه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي -
چې که څوک دا راز موخپل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ابدال په دا څلور خویه ابدال وي
کم ویل کا - کم د چا سره کښېنوونے
کم ملاستے کا - کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دي ژوندون
دي نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهې اوبه ضرور دي د ښش

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوړې او به د سړي ځان دي
ولې تود طعام - سړې او به ضرر
چې تودې او به څوک څښي عمر وو هلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځای کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او طاقت زیات ول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیره
چې تر دا سه دارو نیشته معتبر
که ټې موټې او ږدې ژړې ګبینه خوره
خو په سود ټې خبره مکره څچل پسر

او د غه شان ډیرې د حکمت خبرې يې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که پرې عمل پرې روشي نو بنیادم د ډیرو بیمارونه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سر درد بیمارئ - د نیم سر درد د سترګو بیمارئ د فالج بیمارئ - د یرقان بیمارې - د ګېډې بیمارې د غاښونو بیمارې - د نس خوږې بیمارې - د بواسیرو بیمارې - دَ ناسور بیمارې او د بنځو او د سړو نورې پټې او ښکاره بیمارئ بنودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي -
پس دهغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې داهم راښودلي چې د هغه طبيب نه علاج مه کوه چې دا خوبه او خاصیتونه نهٔ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبیب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبیب نوم مه اخلې خوشحاله
چې بیمار ورسره راشي بیا بیمار ځي

(۳) د طبیب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

او چې ددې خوبو مالک حکیم او طبیب نه وي نو هغه په حکمت چرې هم نه پوهېږي او څوک چې بیا د دغه حکیم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وائي -

سبل هغه سړے احمق بللے بویه
چې په هر طبیب دارو کاد رخونو

هر څوک ئې موږ او لیکو او او وایو نو په خوشحال خان خټک او حکمت لیکل او ویل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسیع او ژور تحقیق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکیم الملت او حکیم الحکماء بانډې لیکل او نوستل د چا د وس خبره نه ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلې په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څنګه چې خوشحال بابا وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥ دانا به پرې پوهېږي دناپوهو کارېږي نیشته
دا ډرچې په بیان خوشحال ختک وېلي

کتابونه

۱- کلیات خوشحال خان ختک سره د مقدمې د اروا ښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان ختک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان ختک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډېمي پېښور یونیورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان ختک مرتبه همېش خلیل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډېمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقویم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډېمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اردو) مؤلف میر عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظیم پبلشنگ هاؤس پشاور

۸- نوریالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسین آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د دوه ادبي مکتب ډکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجــله پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپریل مې ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډېمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان) (رح)

د شاعر په حېث

د پښتو ادب کهٔ په دواړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نوکهٔ نثر دے اوکهٔ نظم ددې دواړو صنفونو او برخو سرخېله کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تردې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې بیګل ددې هر څهٔ فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ ترننه پورې پښتو ژبې اسرې ننهٔ کړه بلکه ترننه یې پښتو سره پښتو وکړه اوکوي هغه کورنۍ د لوی خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همېشه به پرې نادې وي د بلبلو
دا چې ساز کړو نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اختنو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ښکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوې خان بابا خوشحال خان
راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دا ډېره په ادب و تاب کړې
ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان، شاعران
ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې
کورنۍ ښځې هم دغه میدان کښلې دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي
وغېره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په
کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه تن د خوشحال بابا د کورنۍ
د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے
هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا
کښې گمنام دے او د چا ورته پام شوے نه دے البته په روحاني
دنیا کښې لوړ مقام لري او ډېرو کمو لیکوالو ته یې د ادب سره د
تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوې خان بابا خوشحال خان نیکه او د جمیل خان رح
دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د
خواجه جمال الدین او فقیر بابا باندې یاد شوے او زیات شهرت
په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم یې په دې توله نوموړي
غلبه موندلې ده هغه ځکه چې د دې دنیاوي جاه و جلال بادشاهي
نواچې ته لته وړکړه او د تصوف او سلوک منزلونه یې
د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېرېدونه پس
موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو
فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح) غونډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پاڼې مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل ویلے شي او د فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میاں کان ویلے شي دا قسم هم دوي نسبے دے جمیل میاں د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او لیکل - لوستل - و پښل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول دوي متعلق په مناقب فقیر جمیل بیګ د شمش الدین کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میاں فردوس شاه فقیر خېل د چشمې اکوړه خټک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړې ناست وو مېینه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطرجمع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم - ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې د خپلې کور نۍ بې دریغ جگ ساتلے دے او دوړ ځهٔ ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وسیني دي په فارسي ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ کښې د قلمي نسخو په شکل کښې ځوندي دي چې نمونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاؤ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو درونه کتاب دے اوس اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشپږ ویشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مېل درېم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسي کښې لیکلے چې اوس اوس ئې د اسدالله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسي کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي - دا هم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومې قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دد غه کتابونو نوموله داررشگه دي.

۱- شمس العارفين ۲- قدوة العارفين ۳- زبدة السالکين ۴- سراج العاشقين ۵- خلاصة الطالبين ۶- تحفة المقربين.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۳۸۵ هـ د مولف محکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوی ترې استفاده کړي وي د دوی د شاعرۍ متعلق پوهنې څېړنه د افغانستان ستر محقيقينو، عالمانو، اديبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقيق اروا ښاد عبدالحی حبيبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غونډې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوی د څېړنو نه پرده اوچته کړم او د لته ئې اوليکم ولې چې بيا زما مقصد به وا ضحه شي.

په کتاب "پښتانهٔ شعراء" درېم ټوک د پښتو ټولنې د تاريخ او اديبانو له څانګې کال ۱۳۴۲ هـ ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې ليکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوې ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو ديوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په يک سره کال ۱۳۶۱ هـ ش او ۱۹۸۲ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جميلؒ خان باره کښې ليکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسيکو اديباتو کښې د اديب، عالم او متصوف په حيث

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګرځېدلې دې
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې يې ديوان نه
دی چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جميل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تاليف پښتانه
شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۴۰۷ هـ
ش کښې په صفحه ۳ باندې ليکي.

فقير جميل بېګ د مستې او جذبې په وخت کښې منظومې
توتې وئيلې دي.

ددې وېنا نه پس يې د فقير بابا رحمان خان د هغه منظومې توتې
ليکلې دي چې هغه به ددې مقالې په آخر ليکم د هغې نه پس وائي.

په دې ډول شيخ جميل بېګ يا فقير جميل بېګ يو روحاني
شخصيت وو چې په نظم او نثر کښې يې ليکنې کړې دي.

ددې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په
خپل تاليف فرهنګ زبان و ادبيات پښتو (فارسي) د علومو
اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ ليکي.

.جميل بيګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقير بابا شهرت داشت
.جميل بيګ مرد صوفي مشرب و فقير قائم الليل و صائم الدهر بود در
حلقه مريدان شيخ رحمکار شموليت داشت.

.جميل بيګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري وېشانه پس يې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه يوځل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته. د غه غزلې ژمونږ د سيمې د اکوړې ګران محقيق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له ارخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ په صفحه ۲۵-۲۶-۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګنې خوبصورته فکر يې ژور او الفاظ يې خوږ دي.

د کلام نمونه:-

د دوي که غزل دے او که ټوټې هر لفظ يې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلي ټوټې يې د بيلې بيلې واقعې سره وتړلي دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکم نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اوړي په دې وجه صرف لږ غونډې د واقعې تعارف به ليکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات يې ژوندي ساتلي او د غه شان زامنو يې هم لکه صديق بابا ظفر بابا محمد ابراهيم بابا وغيره په دغه مېدان کښې د خپل توره زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستورې تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلې دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړ ې
مور پلار زامن نمسي د کورې څخه شو
خلقې کړې د اجل سورو ستارې
ښائسته به څو ن زلمې شو تورې خاورې
پرې پرتې دي د لحد خاورې تودارې
جماعت څخه تېرېږې مخ ترې پټ کړې
وجېږې وته ته یون کړې دحرارې
درسته ورځ سکه سپک ناستې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې سکه خرنارې
یو ذره د لااله ویره نه شي
نه پوهېږم چې راجېوتې که کمارې
چې نیکي در څخه نشته بدنو مه کړه
دا شه مه تو که په خپله بدېره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپین لي خو یو نه یو در څخه نیشته
وچ لاشدهٔ سره سپین ي سپیره اهارې
سم له لاسه کار هم کوم ډېر مشکل دے
جمال خانه وقت دې داده که څان ژاړې

دویم غزل

خراب زړهٔ چې مې بیمار وو هغه نهٔ دے
چې مدام په انتظار وو هغه نهٔ دے
چې مې سترګې دیدار لور وسته نیولې
تش دیدن ئې په بار بار وو هغه نهٔ دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جلیا وم
بل په زړهٔ کښې مې انګار وو هغه نهٔ دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند وم
پرېوت ګردن ته مې زنار وو هغه نهٔ دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نهٔ دے
نام و ننګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نهٔ دے
ستا له غمه چې یو دم په قلندرنهٔ وم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نهٔ دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خيال چرې ليدلے
تازه ګل چې په شمشاد و وهغه نهٔ دے
جمالؔ ستا له مخه نور و ته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نهٔ دے

دريم غزل

و بېنتهٔ سپين ستر ګې تاريکې چينګې دا ړې
تهٔ لا ګو ځې خپل پردي په خبس نغا ړې
خدا ئۓ طاعت د پاره ورځ له تا سنه غواړي
ته د کالو خرڅې نن له خدا يا غواړې
شو ې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخي خو هم د موږ يې په زور کړا ړې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځنې محترمو ليکوالو دا خيال دے چې دا غزلې د جميل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جميل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سيکانو د وخت د شاعر کلام دے. دا صحي ده چې د فقير بابا نوم جميل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جميل خان نهٔ ياديږي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما
مخکښې لیکلي چې په ادبي دنیا کښې ئې جمال یا جمال خان نوم لیکلو
او یادېدلو او په روحاني دنیا کښې نقیب بابا او خواجه جمال الدین په
نومونو یاد شوی دی او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان
د تخلص په توګه استعمال کړی دی چونکه د دوي دیوان لا
تراوسه په لاس نهٔ دی راغلی نو ځکه دا خبره کېږي چې هر
کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په ګډه کښې موجوده
او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي دَ
غزلو سره پیوست دا غزلې لیکلې شوي دي نو د دې نه معلومېږي
چې دا هم د دغه زماني شاعر دی او تر اوسه په دې نوم بل
شاعر نهٔ دی تعارف شوی د دې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت
نهٔ دی پیدا شوی چې دا شاعر د سیکانو د دور شاعر دی دا
خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سیکانو د دور شاعر دی
حالانکه د سیکانو دور خو وس وس تېر شوی او د جمال خان
بابا دور ډېر مخکښې دور دی بله خبره دا ده چې دا کلام صوفیانه
کلام دی او موږ دا په داګه وښَلی شو چې هغوي به خامخا
صوفیانه کلام لیکلی او وښَلی وي هر کله چې د دغه نږدو شاعرانو
سره دا نوم راغلی نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال
بابا دور دی بل څوک نهٔ شي کېدی.

وس را ځو هغه منظومو ته چې دوي په بېلو
بېلو موقعو ویلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شیخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت ئې د ډېره غمه چغه کړه.

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاپو پوټل کړدونه

دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم دغه شان واقعه لیک ده.

دغه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوې ولی الله اخون ځالاک باباؒ د خپل ښنکو څخه د ډوما کا فروسره جنګ وو نو په دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلولو دپاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوویل.

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ ئې څهٔ پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی دے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمس الدین کاکاخېل راخستې ده وائي چې دغه وخت د خوړ کانړې د فقیر بابا

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائے د غه وخت کښې د تنکارو غرو نه ووچې د هغې سره لوې ځوروونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابارح خپلو زامنو د لنډی اخون احمد صیب چې ډیر لوې عالم فاضل او بزرگ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې زمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب ومستئ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب ومستي ولیدله نو وې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے دا د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځائے کښې دا سې وائي -

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تر دده زما به هله شریعت شي
خار کیوس کهٔ نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هرکله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې اود خوشحال د نمسي محمد افضل خان خټک سره زړهٔ بداوے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو اود حمزه خان بائیزي چې ډیر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدونکي دوه دخوشحال بابا اخښي وو زامنو ته يې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وايي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته يې اووې چې دې وخت کښې مهران نه روګۍ ورکړي په دوو قتلان خان چې د دوي رور وو دهغوي دَ امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اووئېل -

اس دې وي په لس دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وي جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وي نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نوره شوه ترقي يې اوکړه

وايي چې يو ورځ دمغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تول علاقه يې لوټلي وه دهزارې نه خلق دَ قافلې په شکل کښې راتلل چې ده بنديوان کړل او ټول مال حال يې ترې واخستو - خلق فقير بابا ته په ژړا اسګولا راغلل چې د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکښتۍ) کښې سور شو او دا اشعار يې اووئېل -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروې خدای د پاره

فقیر دروې خدای د پاره

پاک رسول ورسره مل دے

بدرګه له چهار یاره

او هر کله چې بېړۍ ته سور شو نو داسې وائي۔

بېړۍ به ځه د خدای په حکم

ځه به ظالم ځه به دده بندي کوونه

فقیر شو مل د مظلومانو

خدای یې وی مل چې بندیوان آزادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبیدار ته مخامخ شول نو په صوبیدار

ریږدل او لګېدل او ټپ بوټي یې شروع کړې ټول مال حال او خلق

یې ترې د اخلاص کول دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان

ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا

اشعار به یې ویل۔

دور دور د فقیر دے

د غافل په صورت ویر دے

د غافل په صورت ویر دے

دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې باران نه شول فصلونه

او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګو

راغلل چې خدای پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې څفه کړه .

قحط سالي ډېره په زور ده
پر پوستلي کور په کور ده
باران دے وروېښه
څوک کړه کهٔ نهٔ وي نهٔ وي
تنګارو باندې باران دے
فقير ته ورځ مهربان دے
و ارمان بېلې ارمان دے
ورپېدلے ته باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقير بابا سوال قبول شو او فصلونه بنښ ازه شول دا هم يو روايت دے چې هر کله فقير جميل بېګ څېلو زامنو اخون احمد صيب ته شريعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ويلي وُو .

موسته څنېې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې څنګه وي لکه پرچنې
د نيمې شپې راتلل دې روک شه
چې پرچنې برچه دې خوب نهٔ راکوينه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به تر لرې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې راغلو نو چغه به

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وئلو -

هغه موږيان به د نيا غواړي
دي عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سرومال ټول عاشقان دا وُ کا
دا موذي تش لا ني کوي چې مېښې مه

دا وه دغه لوى ولى الله - صوفي - عالم د شاعر په متعلق خبرې چې د لته وا ضحه شوې چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران ووَ بلکه د هغوي رو رچې د معرفت لار يې خپله کړې او هروخت به په جذب و مستۍ کښې وو خوخپل خاندانې روايات يې چرې هم هرګون ته نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټو ټو کښې يې استعمال کړے دے لوى الله دي او کړي چې د دهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدائښ کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جُزق" امروز عالم " غريو"

دې نه ١١١٦ ھ جوړيږي ځنې محققين يې په قياس ځکه زيږيدنه ١٠٧٢ ھ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنګارو کښې چې د جهانګیري او اکوړي نه سهېل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لرې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او مېله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء درېم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمس الدین میاں مناقب فقیرجمیل بېګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۷۰ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شېخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور پوهنتون ستمبر ۱۹۷۱ ز
۹- هیواد مل ز لمی فرهنګ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې
د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چاڼول د څۀ څیز بنیادي حقیقت معلومول. دیو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګرېزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې پخپله ظاهرېږی. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټیه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نوره یا ته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي کۀ هغه سائنسي څانګه وي او کۀ ادبي کۀ تاریخي څانګه وي او کۀ جغرافیائي څانګه تحقیق په هره څانګه هر اړخ هره موضوع او کۀ په هر میدان کښې وي دا د پرګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کړکېچن کار دے د تحقیق میدان ډېر پراخ میدان دے په دې
میدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي او ارخطا هم شي خو سره ددې به حوصله نه بائیلي خپل
مرام ته به ځان رسوي ددې مثال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغلرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله او ګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو ډېره هم وي خو دغه ملغلرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه را ویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي موګي دریو ډېر خوندناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته یې ختمي نه دے ویلے او نه تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي - د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زمانې تاکل
د هغه د ټیک او د هغه د شاعرۍ په اند ز یانې اثر و رنظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د هغه شان د هغه شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغیره د هغه د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زمانې د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به یې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله دغه مواد
پیدا نه شي نو بیا به د چاپېریال نه حالات معلومات حاصول وي که په هغه
نور چا په روستو زمانه کښې څه لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي. په تحقیق ډېر لوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې ډېر کتابونه لیکلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي خو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت دے
د تحقیق دپاره به د روښني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کړل
شي او جمع کړل شي چې د کوم په بنیاد چې به محقیق نتیجه
ته ئې پیش کړي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق
ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چې کوم
ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې ډېر زیات په
دې میدان کښې اهمیت او ضرورت دے ولې چې بغیر ددې نه
تحقیق نهٔ شي کېدے ددې مثال د یو عمارت بنیاد وي ترڅو چې
د عمارت بنیاد دپاره کاڼے ختم - او نور لوازمات نهٔ وي تیار
نو عمارت نهٔ شي جوړېدے دغه شان د تحقیق دپاره ماخذونه
او ذرائع د کانړي او ختیې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه تقسیم دي چې یو ته بنیادي
یا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وېلے شي او دویمه ته
ثانوي ماخذ یا ذرائع وېلے شي - چې په انګرېزۍ کښې ورته
داړنګه تکي استعمالېږي -

۱- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشریح یا تفصیل بیانول پکار دي چې لوستونکي ته
اسانه شي -

۱- بنیادي ماخذ یا ذرائع :-

محقیق چې هر کله په یو
موضوع تحقیق کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي
ماخذ کڼلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتي ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي
یا لیکونکي په خپله لیدلي او ورپېښ وي یعنې په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د
تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسم شک شبه ختمه
شي د " بي - یونس د بېټس " په وېنا سره مؤرخینو بنیادي
ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې
ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي
حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یاداشتونه تقریرونه
د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر -
ډرامه نګار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن
کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې وړکوي -

ډاکټر جمیل جالبي پخپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر یې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسلې کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ - ۴۹۳ لیکي -

"سید بلاقي په ۱۰۵۸ھ/۱۶۴۷ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو ستنګو لیدلې ده چې حواله دا سې ورکوي -

معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶ھ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو و د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

که چرې یو لیکوالکي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوالکي په حواله اقتباس درج کړي نو داسې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یا نې قیمي سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې ډول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې يو اقتباس د بل په حواله وړکوي -

" ديوان ريخته په پارسۍ او هندۍ ژبو دده ديوان دے چې هندي تذکرو کې هم يادونه کړي او مفتي ولي الله وييلي دي چې نواب محبت خان په پارسۍ ژبه يو قومي ديوان لري "

په دې اقتباس کښې دا ظاهريږي چې دغه ديوان زلمي هيوادمل په خپله نۀ وو ليدلے بلکه د مُفتي ولي الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نيکل دا وُو د ثانوي ماخذ مثال کُښې محققين د اقتباس حواله نۀ وړکوي د مصنف چا چې اقتباس ليکلې وي نوم هم نۀ وړکوي بلکه دا سې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا يو ډېر غلط کار او غلطه طريقه ده په دې د تحقيق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ايم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو ميں اُصول تحقيق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومي زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۶ء

۲- ايم سلطانه بخش ډاکټر - اردو ميں اصول تحقيق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- همايون محمد همايون - د تحقيق فن
اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هيوادمل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو د ريځاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنګ پريس لاهور ۱۹۹۴ء

۵- کاشميري تبسم ډاکټر " ادبي تحقيق کے اُصول مقتدره قومي زبان اسلام آباد.

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوه حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متي مناجات د بیټ نیکه دعا او د غه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلې شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږوالے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موې نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېدے

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او دا د نثر کمال دے چې مونږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذريعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طريقه کولے شو او د دغه تخليقي اقدار و په وجه مونږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقيقي او تاريخي ميدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے د دې په ذريعه مونږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل ديني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډيکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعريف څهٔ دے د نثر تعريف ستر محقق ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه په ص۲ څهٔ داسې کوي -

نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قيد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق ارواښاد ډاکټر سيد انوارالحق په درې مياشتينۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء ص۹۶ باندې د نثر تعريف داسې کوي -

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شيندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو اديبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعريف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن يا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې يا داسې او وائي چې د وېلو - ليکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه ځيفه ئيفه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافيو د قيودو نه آزاده وي او سړی په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بيانولی شي نثر دی

د ځو وو د پښتو ادب د محققينو او پوهانو د نثر باره کښې
تعريفونه او څو کوم چې د خارج پوهان (مستشرقين) د نثر
متعلق څه وائي د پښتو نثر ته کوم کښې نومې کتاب تاليف د ستر
محقق اروا ښاد عبدالحی حبيبي د افغانستان د علومو اکېډمې
له خوا په ۱۳۶۰ هـ ش کښې چاپ په صفحه ۳ بانډې ليکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څو مره ساده او دلکش
وي هغه مفيد وي -

۲- کالرج ليکي : فصيح او مناسب الفاظ چې وزن نه
لري نثر دی -

۳- موسيو روزوان وائي :- د انسان په ژبه يا قلم
که کوم خيالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه
نثر دی -

د دې تعريفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دی چې د قافيې
او د وزن يا بحر د قيد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافيه
رديف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دی (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو؛ یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وینا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - وینا ګانې چې عالمان او پوهان یې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په لیکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کوم وینا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سپین نثر وايي دوېم شاعرانه او دا انشاء پردازي نثر دے دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي او په دې نثر کښې لیکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء:-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې راغلے . په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹هـ) نه راوښا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق اروا ښاد عبدالحی حبیبي موندلے کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷هـ) نه راوښا شوې ده او دهٔ د عربۍ د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنائې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شیخ کټه" تالیف دے نه روایت راخستے دے خو دا موږ په یقین سره نهٔ شو وئیلے چې دا به د نثر اوومبنې کتاب وي ولې چې چاپ لے نهٔ دے او وجود ئې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - د غه شان د
دي نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چي
په ۶۱۲ھ خواؤ شا کښي تیر شوی دی. د قندهار سره نژدي په
ارغسان کښي اوسېدو ځني عالمان وائي چي دا کتاب د پښتو نثر رومبی کتاب
دی وائي چي څو پاڼي ئې ارواښاد حبیبي موندلي دي او په دغه
پاڼو کښي د شیخ بیټني. شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غوندي د لویو ولیانو ذکر شوی دی دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوندي یو تذکره ده چي په کښي د هغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوی خو ځني عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر رومبی کتاب نه مني هغه ځکه چي دا مکمل کتاب نه
دی موندلی شوی بلکه څو پاڼي موندلي شوي زما په خیال که
دا څو پاڼي هم په پښتو نثر کښي شته نو دا د نثر ابتدا او وه په
اکثریتي توګه چي عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چي
دا د نثر او لنی کتاب دی هغه د ستر صوفي مبارز. تودیال پیر روښان
عبدالله اُرمړ بایزید انصاري کتاب "خیرالبیان" دی چي د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډمۍ پېښور پوهنتون د ستر پوه او ترپکتق ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دی چي د جرمني د کتابتون نه ئې مائکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو ددې نه معلومه شوه چي د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوی او د نثر رومبی کتاب خیرالبیان دی ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښي د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو د اکتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې لیکلې شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یوولسمې صدۍ پورې دور دو ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد دَ اخوند درویزه زوے - بابوجان ، ملامست زمند ، الله یار - اخوند قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نهٔ یو اځې بایزید روښان د پښتو نثر رد ښځے کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجّع او مرصّع نثر کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور د اځي چي په دغه دور کښې نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او دَ زامنو عبدالقادرخان خټک ګلدسته - ګوهرخان خټک قلب الیتیم دَ افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصّع - علم خانه دانش وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي اوتر اوسه د خان بابا خاندان د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دورنه پس چې کوم دور اځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال شوي د غه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان ، مولوي عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې مولوي میر احمدشاه رضواني ، منشي احمدجان ، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسې نورو پېښوري پوهانو عالمانو تر او سه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوې خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته ښکاره دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه ـ که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات تکل او کړے شي

کتابونه:

١- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ١٣٧٠ه
٢- ډېښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور ـ
٣- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ١٣٦٠ه ش
٤- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ١٩٦٨ء
٥- رفیع حبیب الله د پښتو نخوانۍ د تذکرې د افغانستان اکادمي د تاریخ او ادب ټولنه ١٣٥٠ه ش ـ
٦- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه ـ تاج کتب خانه پېښور ١٩٨٦ء
٧- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ١٣٦٠ه ش ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library